



PUTTEN 15 - KULTURMILJÖANALYS

2025-09-01



KV PUTTEN 15

KULTURMILJÖANALYS 2025-09-01

UPPDRAGSGIVARE

PEMBROKE genom Dan Perkins

UPPDRAGSANSVARIG

Anna Krus, KUL-certifierad byggnadsantikvarie

GRANSKNING

Lisa Sundström, KUL- certifierad byggnadsantikvarie

FOTO

Tengbom där inget annat anges

Tengbomgruppen ab
Hälsingegatan 49
Box 1230
111 82 Stockholm
telefon: 08-412 52 00

Omslag: Putten 15 - vy från Malmskillnadsgatan

INNEHÅLL

INLEDNING

BAKGRUND OCH SYFTE
AVGRÄNSNING
KULTURMILJÖINTRESSEN
KULTURHISTORISK VÄRDERING
METOD

s 4

KULTURHISTORISKA LAGRUM OCH PLANER

PLAN- OCH BYGGLAGEN
MILJÖBALKEN
DETALJPLAN
ÖVERSIKTSPLAN
PROGRAM FÖR CITY

s 6

KULTURMILJÖINTRESSEN

KOMMUNALA KULTURMILJÖINTRESSEN
NATIONELLA KULTURMILJÖINTRESSEN
RIKSINTRESSET STOCKHOLMS STAD MED DJURGÅRDEN
RIKSINTRESSET UTTRYCK I CITY - VÄRDEKÄRNOR

s 8

HISTORIK

DET MODERNA CITY
NORRMALM UTVECKLAS TILL STADENS CENTRUM
CITYTEGLERINGEN
ÄNDRADE FÖRHÅLLNINGSSÄTT
VISIONEN OM DET MODERNA CITY
BANKBYGGANDETS ROLL I MODERNA CITY
GENOMFÖRANDE
SVEAVÄGENS ÖSTRA SIDA
PUTTEN 15
SAMMANSTÄLLNING
SENARE UTVECKLING
1990-TAL
2000-TAL

s 12

NULÄGESBESKRIVNING

STADSMILJÖN
SVEAVÄGEN
MÄSTER SAMUELSGATAN
MALMSKILLNADSGATAN

s 48

PUTTEN 15

EXTERIÖR
TERRASSER
INTERIÖR

KULTURHISTORISK ANALYS

TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN
PROGRAM FÖR CITY
STADSMUSEETS KLASSIFICERING
KULTURHISTORISKA
ANPASSNING TILL NATUREN
DET MODERNA CITY
BANKBYGGNADERNAS ROLL I CITYOMVANDLINGEN
VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG
STADENS TOPOGRAFI
STADSMILJÖN SVEAVÄGEN
PUTTEN 15

s 58

KÄLLFÖRTECKNING

s 62

BILAGA

PUTTEN 15
NYBYGGNADSRITNINGAR
RELATIONSHANDLINGAR

s 64

INLEDNING

BAKGRUND OCH SYFTE

Tomrättsinnehavare Pembroke har för avsikt att söka planbesked för utveckling av befintlig byggnad på fastigheten Putten 15. Byggnaden uppfördes under 1960-talet som centralkontor för Göteborgs Bank och ligger mellan Sveavägen och Malmskillnadsgatan. Inför planansökan har Tengbom fått i uppdrag att ta fram ett fördjupat kulturmiljöunderlag. Underlaget omfattar dels en kulturmiljöanalys som definierar fastighetens kulturhistoriska funktion som del av stadsmiljön, dels en förundersökning som definierar byggnadens kulturhistoriska betydelse som enskild byggnad.

AVGRÄNSNING

Kulturmiljöanalysen omfattar fastigheten Putten 15 med omgivande stadsmiljö med fokus på stadsmiljön längs Sveavägen. Förundersökningen omfattar byggnaden Putten 15 och dess närmiljö.

KULTURMILJÖINTRESSEN

LOKALT KULTURMILJÖINTRESSE

I stadsmuseets kulturhistoriska klassificering har byggnaden på Putten 15 bedömts vara särskilt kulturhistoriskt värdefull (grön klassning).

NATIONELLT KULTURMILJÖINTRESSE

Fastigheten ligger inom riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården som är riksintresse för kulturmiljövården.

KULTURHISTORISKT VÄRDEPERPEKTIV

Kulturhistoriska värden definieras utifrån två perspektiv: bebyggelse som källa till kunskap (dokumentvärde), och bebyggelse som källa till upplevelse (upplevelsevärde). Syftet med bevarande är att bibehålla dessa informationsbärande och upplevelsemässiga funktioner.

Dokumentvärdet är kopplat till den byggda miljöns kunskapsbärande funktion och utgår från ett perspektiv där byggnader betraktas som historiskt källmaterial. De ses som en materialisering av rådande ekonomiska, institutionella, kulturella och sociala villkor/förutsättningar och anses därmed kunna förmedla information om det förflutna. Upplevelsevärden är kopplade till den byggda miljöns estetiska/rumsliga funktion och utgår från ett perspektiv där bebyggelse betraktas som en materialisering av rådande arkitektoniska ideal och uttryck.

Även den successiva utveckling byggnader och bebyggelsemiljöer genomgår över tid har en informationsbärande funktion eftersom förändringar görs för att möta förändrade omvärldsvillkor. Vilka miljöer, platser och enskilda byggnader som anses kulturhistoriskt värdefulla beror därför på vilken kunskap och upplevelse de anses kunna förmedla. Detta beror i sin tur på när bebyggelsen har uppförts, hur den har förändrats och i vilken utsträckning befintlig bebyggelse anses kunna förmedla relevant information om det förflutna.

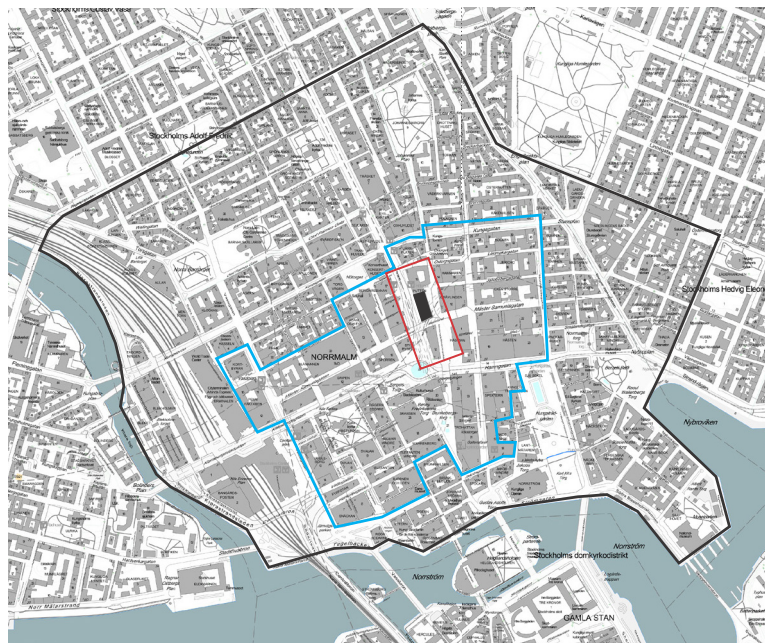
METOD

Syftet med kulturhistoriska analyser och förundersökningar är att fördjupa kunskapen om en byggnad eller en bebyggelsemiljös funktion som källa till kunskap och upplevelse. I princip handlar det om att:

- 1) Kartlägga kulturmiljöns/byggnadens historiska kontext och senare utveckling,
- 2) Analysera vad som finns kvar från olika tidsperioder,
- 3) Definiera vilken källa till kunskap/upplevelse som är möjlig att avläsa/uppleva i den befintliga miljön och/eller byggnaden,
- 4) Identifiera värdebärande strukturer och karaktärsdrag.

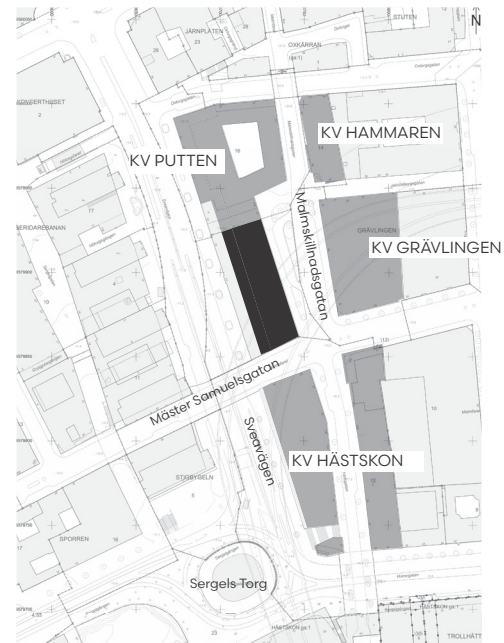
Arbetet har inneburit kartläggning av områdets historiska utveckling, inläsning relevant litteratur, genomgång av detaljplaner och bygglovshandlingar och platsbesök/studier av stadsmiljö och av byggnaden Putten 15.

Arbetet har utförts genom en växelvis kombination av platsbesök med fotodokumentation och genomgång av källmaterial.



Underliggande karta hämtad från "Program för city".

-  CITY OMRÅDET
-  MODERNA CITY
-  ANALYSENS FOKUSOMRÅDE
-  PUTTEN 15



Baskarta.

-  PUTTEN 15

KULTURHISTORISKA LAGAR OCH PLANER

PLAN- OCH BYGGLAGEN (PBL)

PBL innehåller ett antal generella hänsyns- och varsamhetsbestämmelser som reglerar förutsättningar vid planläggning, nybyggnation, ändring och underhåll. De generella kravreglerna gäller all bebyggelse. Särskilt kulturhistoriskt värdefull bebyggelse omfattas dessutom av förbud mot förvanskning.

HÄNSYN

Planläggning ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden och främja en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse (PBL 2 kap. 3-4§§).

Planläggning och bebyggelse ska utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan (PBL 2 kap. 6§).

FÖRVANSKNINGSFÖRBUD

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas. Första stycket ska tillämpas också på [...] bebyggelseområden (PBL 8 kap 13 §).

UNDERHÅLL

Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt (PBL 8 kap 14 §).

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras. [...] (PBL 8 kap 14 §).

VARSAMHET

”Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.” (PBL 8 kap. 17 §).

MILJÖBALKEN (MB)

Riksintressen för kulturmiljövården omfattas av miljöbalkens skydd mot påtaglig skada (MB 3 kap § 6).

DETALJPLAN

Fastigheten omfattas av detaljplan för del av kv Beridarebanan mm (fd kv Uppvaktaren och kv Putten) fastställd 1964-04-23 (Pl.6105) samt tillägg till detaljplan för del av fastigheten Putten 15 lagakraftvunnen 1999-11-03 (Dp 1988-00956-54).

Gällande detaljplan med tilläggsplan saknar bevarandebestämmelser i form av rivningsförbud eller varsamhets- och skyddsbestämmelser. För terrassen mot Sveavägen finns en hänsynsbestämmelse som anger att terrass ska planteras med träd.

ÖVERSIKTSPLAN

Fastigheten ligger inom cityområde som i översiktsplanen anges som område med stora utvecklingsmöjligheter:

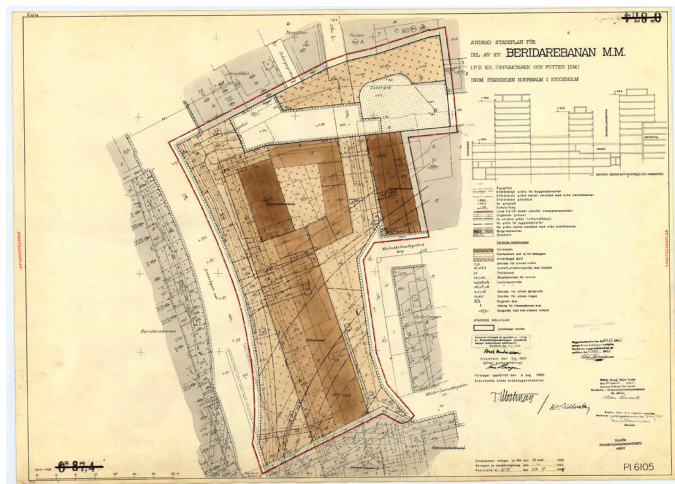
”City har stora möjligheter till stadsutveckling. Utvecklingen ska ske utan att skada riksintresset Stockholms innerstad. Ett tätare City och en än mer intensiv stadsmiljö kan framför allt åstadkommas genom förändringar i befintlig bebyggelse samt utveckling av de offentliga rummen. Det innebär bland annat att bebyggelsen får mer blandade funktioner så att stadslivet kan pågå under dygnets alla timmar. I Citys storskaliga miljö är levande bottenvåningar med publika verksamheter, utökade ytor för gång och vistelse grundförutsättningar för ett attraktivt och tryggt stadsliv.”

PROGRAM FÖR CITY

För cityområdet finns ett särskilt program som redovisar stadsbyggnadskontorets förslag till utveckling för City. Programmet utgör stöd, vägledning och verktyg för samtliga aktörer i den kommande planeringen och ligger till grund för arbetet med detaljplaner och bygglov inom olika delar av city. Programmet innehåller också en beskrivning av cityområdets historiska framväxt samt en redovisning av hur riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården kommer till uttryck i city.

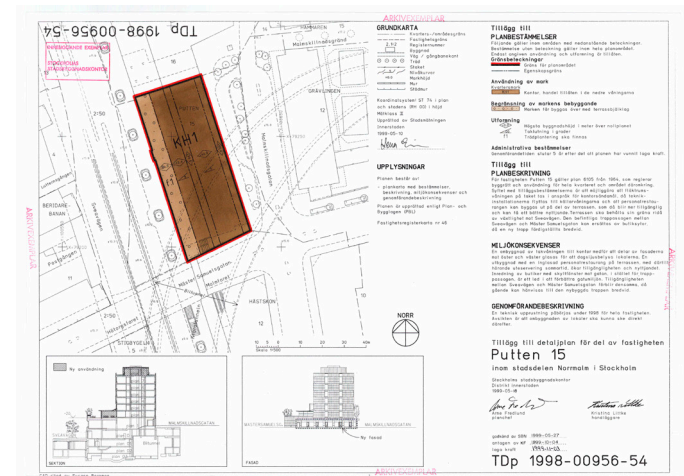
Kulturmiljöanalysens redovisning av kulturmiljöintressen och historiken kring framväxandet av det moderna city är delvis hämtat från dessa avsnitt i programmet.

I programmet definierade värdebärande karaktärsdrag för det moderna city redovisas i genomgången av tidigare ställningstaganden i avsnittet ”Kulturhistorisk analys”.



Gällande detaljplan för Putten 15 fastställd 1964-04-23.

Den ursprungliga detaljplanen från 1964 är fortfarande gällande för Putten 15 och har senare kompletterats med ett detaljplanetillägg. För övriga fastigheter inom planområdet - Putten 16 och Hammaren 14 - har nya detaljplaner upprättats. En genomgång av nya detaljplaner i angränsande fastigheter görs i historiken.



Tillägg till detaljplan för Putten 15 lagakraftvunnen 1999-11-03.

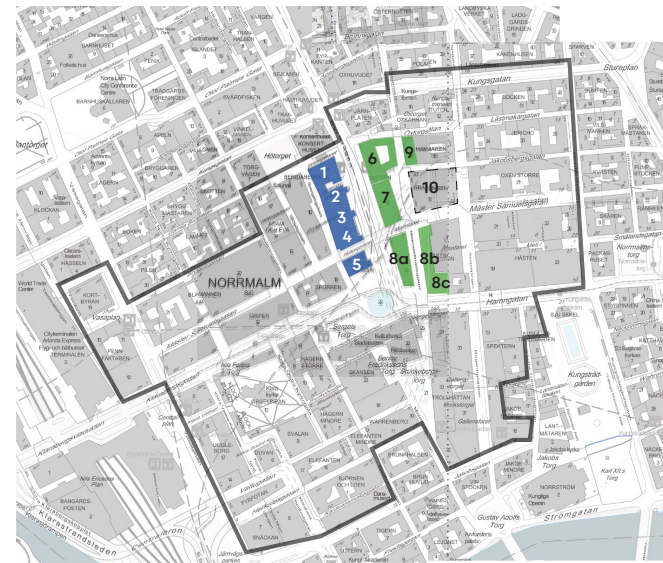
KULTURMILJÖINTRESSEN

KOMMUNALA KULTURMILJÖINTRESSEN



I stadsmuseets kulturhistoriska klassificering har Putten 15 (rödmarkerad) bedömts vara särskilt kulturhistoriskt värdefull (grön klassning). Fastigheten omges av kulturhistoriskt värdefulla byggnader men ingår inte i område som är utpekad som sammanhållen kulturhistoriskt värdefull miljö på lokal nivå. Karta från dpwebmap, kartor.stockholm.se.

- POSITIV BETYDELSE FÖR STADSBILDEN OCH/ELLER AV VISST KULTURHISTORISKT VÄRDE
- SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL
- SYNNERLIGEN HÖGT KULTURHISTORISKT VÄRDE
- ÄNNU EJ KLASSIFICERAD



Byggnaderna i intilliggande kvarter öster om Sveavägen har klassats som särskilt kulturhistoriskt värdefulla förutom byggnaderna i kvartet Grävlingen som är markerade som ännu ej klassificerade. Väster om Sveavägen ligger Hötorgsskraporna som bedömts representera synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

1. Beridarebanan 77, 1:a Hötorgshuset, 1955-1960, David Helldén.
2. Beridarebanan 4, 2:a Hötorgshuset, 1957-1960, Anders Tengbom.
3. Beridarebanan 11, 3:e Hötorgshuset, 1960-62, Sven Markelius.
4. Beridarebanan 11, 4:e Hötorgshuset, 1960-62, Lars-Erik Lallerstedt.
5. Stigbygeln 5, 5:e Hötorgshuset, 1961-65, Backström & Reinius.
6. Putten 16, Kontors- och affärshus för OLEABA 1964-67, Nils Einar Eriksson.
7. Putten 15, Göteborgs Bank 1964-67, Anders Tengbom.
- 8a. Hästskon 12, S-huset, 1962-66, Kjell Ödeen/
Totalombyggnad 2017-2020, Marge Arkitekter.
- 8b. Hästskon 12, M-huset, 1962-66, Kjell Ödeen/
Totalombyggnad 2017-2020, Marge Arkitekter.
- 8c. Nybyggnad 2017-2020, Marge Arkitekter.
9. Hammaren 14, Ingenjörshuset, 1964-67, Anders Tengbom.
10. Grävlingen 12, 1971-1975, Kell Åström/Åke Ahlström.

NATIONELLA KULTURMILJÖINTRESSEN

RIKSINTRESSET STOCKHOLMS INNERSTAD MED DJURGÅRDEN

I riksantikvarieämbetets formella beskrivning anges följande:

MOTIVERING:

Storstadsmiljö, präglad av funktionen som landets politiska och administrativa centrum sedan medeltiden och de mycket speciella topografiska och kommunikationsmässiga förutsättningarna för handel, samfärdsl och försvar. Utvecklingen inom stadsplan- och byggnadskonsten har fått särskilt tydliga uttryck med alla epoker från medeltiden till nutid väl representerade. Residensstad, domkyrko- och universitetsstad samt viktigsjöfarts- och industristad. (Stiftsstad, Skolstad).

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET:

Uttryck för funktionen som huvudstad och förvaltningsstad alltsedan medeltiden, men särskilt från 1600-talet och framåt. Kungliga miljöer, byggnader för rikets och länets förvaltning, kulturinstitutioner och annan bebyggelse som sammanhänger med funktionerna som huvudstad och länsstad.

Den medeltida storstaden med tät stenbebyggelse. Staden mellan broarna, "Gamla Stan" som i gatunät och bebyggelse främst speglar Stockholms uppkomst och utvecklingen under olika skeden av medeltiden och 1500-talet, med den äldsta delens planmönster av stora oregelbundna kvarter innanför långgatorna och den senare medeltidens karaktäristiska "revbensmönster" med små smala gränder ner till vattnet. Kyrkorna och de många husen med medeltida murverk, gaturummens och torgens karaktär. Bevarade rester av det äldsta gatunätet på Södermalm. Kyrkor på malmarna, som genom läge, namn och till en del murverk bevarar minnet av medeltidens och 1500-talets stad.

1600-talets starkt expansiva stad, med stadsplanestruktur, de offentliga rummen och bebyggelsen. Gamla Stans yttre "årsring", med Skeppsbroraden, Nygatskvarteren och slottsområdet. Riddarholmen och Blasieholmen. Det stora reglerings- och utbyggnadsområdet på malmarna, med planstruktur, kyrkor, offentliga byggnader och bostäder. Den förindustriella stadens spridning av verksamheter och sociala skiktning i boendet.

Områden med stenhus från 1600-, 1700- och första delen av 1800-talet, både för aristokratin, den nya klassen av rika borgare och för ett lägre borgerligt skikt - stadspalats, malmgårdar, borgargårdar samt även äldre parker och inslag av grönska. De lägre samhällsklassernas småskaliga trähus i stadens dåvarande ytterkanter och otillgängliga delar.

Det sena 1800-talets stadsbyggande med esplanadsystemet och gator av olika bredd och karaktär, och byggnader i bestämda hushöjder. Villastaden, nya typer av offentliga byggnader, folkrörelsebyggnader och -miljöer, kommunaltekniska anläggningar och parker. Genombrottsgrator och områden planlagda som "ny stadsdel" i enlighet med 1874 års byggnadsstadga. Den täta och enhetliga stenstadsbebyggelsen.

1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling. Lärkstaden, Diplomastaden, Birkastan, Röda Bergen, Kungsgatan och andra miljöer som återspeglar stadsplanering och bebyggelseutvecklingen under århundradets inledande årtionden. Terränganpassade planer, storgårdskvarter, men även fullföljandet av den äldre rutnätsstaden. Parkanläggningar och grönska, innerstadens koloniträdgårdar. Uttryck för det moderna välfärdssamhället och dess stadsbyggande, så som Gärdet, Slussen och Hötorget. Smalhusområdet Abessinen i Hjorthagen.

Sjöfarts-, handels- och industristaden. Hamnanläggningar från skilda tider och byggnader som hör ihop med flottan och sjöfarten. Skeppsholmen och Kastellholmen, delar av Djurgården, Beckholmen. Kontor, bankpalats, försäkringsbolag, varuhus och andra handels- och näringslivets byggnader. Industrimiljöer som speglar Stockholms betydelse som industristad alltsedan 1600-talet, bland annat Barnängen, Kungliga Myntet, Ludvigsberg, Almgrens sidenväveri och de många bryggerierna.

Det vetenskapliga, intellektuella och religiösa livets byggnader och miljöer. Observatoriet, den gamla tekniska högskolan och byggnader och miljöer som hör samman med det gamla universitetsområdet. Byggnader för akademier och lärda samfund. Bibliotek, utställningslokaler och de många museerna. Institutionsbältet på Norra Djurgården. Bergianska trädgården. Nöjeslivets, samvarons och rekreationslivets byggnader och miljöer. Teatrar och konsertsalar, Gröna Lunds tivoli och andra nöjesetablissemang.

Anrika restauranger och värdshus, ordenshus och lokaler för olika sällskap, Skansen, Fåfängan, idrottsanläggningar, parker och flanörstråk. Djurgårdens bebyggelse och rekreationslandskap, med rötter i 1600-talets kungliga jaktpark. Utvärdshus, slott och villor med omgivande parker från 1600- och 1700-talen och senare.

Andra Stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet. De tydligt avläsbara "årsringarna" i stadsväxten. Stenstadens tydliga yttre gräns. Stadssiluetten med den begränsade hushöjden där i stort sett bara kyrktornen och offentliga byggnader tillåts höja sig över mängden. Byggnader och miljöer med anknytning till konstnärliga verk och historiska personer.

UTTRYCK SOM BEDÖMS VARA RELEVANTA FÖR KULTURMILJÖANALYSENS FOKUS-OMRÅDE

- Uttryck för det moderna välfärdssamhället: Hötorgscity.
- Kontor, bankpalats, försäkringsbolag, varuhus och andra handels och näringslivets byggnader.
- Stockholms särdrag:
 - Anpassningen till naturen
 - Vyerna från viktiga utsiktspunkter
 - De tydligt avläsbara "årsringarna" i stadsväxten
 - Stadssiluetten

VÄRDEKÄRNOR

För att förenkla hanteringen av riksintresset har Stockholms stad i samråd med Länsstyrelsen identifierat värdekärnor inom det större riksintresset. Värdekärnorna är områden som är särskilt betydelsefulla för möjligheten att förstå, uppleva och avläsa de specifika historiska skeden och företeelser som riksintressebeskrivningarna lyfter fram. Värdekärnorna redovisas i riksintressebilaga till gällande översiktsplan. Området öster om Sveavägen har inte identifierats som värdekärna för riksintresset.

RIKSINTRESSETS UTTRYCK I CITY - VÄRDEKÄRNOR



Kartan visar värdekärnor inom cityområdet med Putten 15 markerad med svart kulör. Värdekärnor relaterade till de riksintresseuttryck som bedömts vara relevanta för Putten 15:s kulturhistoriska kontext har markerats med brun kulör. Området öster om Sveavägen har inte identifierats som värdekärna för riksintresset. Karta från: Program för city, Stockholms stadsbyggnadskontor 22-06-09.

RIKSINTRESSETS UTTRYCK I CITY - VÄRDEKÄRNOR

I cityområdet finns fyra värdekärnor relaterade till de riksintresseuttryck som bedömts vara relevanta för fastigheten Putten 15:s kulturhistoriska kontext. Beskrivningarna nedan utgör citat från "Riksintressen enligt miljöbalken, bilaga till översiktsplan".

DET MODERNA CITY

Det moderna City präglas av 1900-talets radikala Cityomvandling efter andra världskriget. Omvandlingen har satt sin prägel på kvarterformer, bebyggelse, trafikstruktur och offentliga rum. Värdekärnor utgörs av Hötorgscity, Sergels torg och Hamngatan.

HÖTORGSCITY

Hötorgscity är en av Sveriges viktigaste stadsmiljöer från årtiondena efter andra världskriget. På ett sätt som är unikt för landet förverkligades här 1950-talets internationella idéer om arkitektur och planering, med "skyskrapor", en bilfri shoppinggata och låga glasade terrasshus. De fem höghusen är väsentliga inslag i Stockholms stadsbild och markerar stadens centrum. Området och de enskilda husen håller en hög arkitektonisk kvalitet och den medvetet formade helheten är stilrent modernistisk.

SERGELS TORG

Sergels torg uppfördes som flaggskeppet i efterkrigstidens stora cityomdaning i huvudstaden. Platsen är med sin skålformade piazza och sina olika nivåer som skjuter in under varandra, på en och samma gång monumental och intim, överblickbar och komplicerad. Torget med dess grafiska markbeläggning och Kulturhuset med sin kraftfulla arkitektur är en betydelsefull del av helheten. Sergels torg utgör tillsammans med Hötorgscity ett modernt stadscentrum av högsta internationella klass.

HAMNGATAN

Hamngatans starkt kommersiella prägel utgör en manifestation av Stockholms roll som kommersiellt centrum. Gatubredd och bebyggelsens gestaltning ger gatan en betydande monumentalitet. Den kantas också av rikskända butikskomplex och varuhus och har stor attraktionskraft på stockholmaren och tillresande från hela landet. Förutom Ferdinand Bobergs NK-hus från 1915 finns här en rad nydanande byggnader som speglar modernistiska arkitektoniska strömningar, exempelvis Sverigehuset, Sparbankshuset, PK-bankens hus och Gallerian.

NÄRINGSLEVETS BYGGNADER - KONTOR, BANKER OCH FÖRSÄKRINGSBOLAG FINANSENS BYGGNADER ÖSTER OM KUNGSTRÄDGÅRDSGATAN

De stora bankernas och försäkringsbolagens byggnader från tiden omkring sekelskiftet 1900 är viktiga för förståelsen av ett centralt skeende i Sveriges moderna historia. De är exempel på en ny byggnadstyp som i slutet av 1800-talet gav fysiskt uttryck åt landets ekonomiska uppsving och förändring från ett agrart till ett industriellt samhälle. Koncentrationen av kreditinstitut till området öster om Kungsträdgården berättar också om hur Stockholms centrum försköts från Gamla stan till nedre Norrmalm och hur början till dagens moderna, kommersiella City tog form.

HISTORIK

DET MODERNA CITY

NORRMALM UTVECKLAS TILL STADENS CENTRUM

Under senare delen av 1800-talet började stadens centrum successivt förskjutas mot Norrmalm. Bidragande orsaker var bl a ökade behov av plats för banker, huvudkontor och ytkrävande verksamheter till följd av inudustrialismen. Järnvägens sammanbindningsbana med ny station vid Vasagatan bidrog också till förflyttning av fokus till nedre Norrmalm. Omkring 1910 började Stadsholmen kallas för Gamla stan vilket tydligt visar att denna del av staden inte längre uppfattades som Stockholms centrum. De första stegen mot ett nytt City på Norrmalm hade tagits.

På Norrmalm låg dock fortfarande den gamla gatustrukturen och gatubredderna från 1600-talet kvar. Brunkebergsåsen skar effektivt av kommunikationer i öst-västlig riktning. På 1920-talet fanns det så många bilar i Stockholm att stadsplanerarna började oroa sig för en kommande trafikinfarkt och att verksamheterna i City skulle spridas ut över staden. I början av 1930-talet utlystes en internationell arkitekttävling om nedre Norrmalms gestaltning. En av nyckelfrågorna i tävlingen var om Sveavägen skulle dras ner till Gustav Adolfs torg eller inte. Tre olika förslag prisbelöntes, men trots det fick tävlingen mycket liten betydelse för den fortsatta planeringen. Stockholms stad fortsatte istället att utarbeta olika förslag på reglering av strukturen på nedre Norrmalm. Debatten fortsatte att handla om Sveavägens framtida dragning. År 1945 fattade stadsfullmäktige beslut om en reglering där Sveavägen slutade vid Hamngatan.

CITYREGLERINGEN

Året därefter, 1946, lade Stadsplanenämnden i Stockholm fram en ny plan för Norrmalms bebyggelse. Denna kan ses som fundamentet och utgångspunkten för den s.k. cityregleringen, dvs. stadsdelens drastiska omvandling under efterkrigstiden. Cityförnyelse möjliggjordes dels genom att staden tidigt började förvärva mark i området, dels genom att staden i samband med den översiktliga planeringen på frivillig väg eller genom expropriation förvärvade den ytterligare mark som behövdes för genomförandet.

CITYSANERINGEN

I väntan på cityregleringen belades stora delar av området med byggnadsförbud, vilket på en och samma gång ökade förfallet och bevarade stadsdelens relativt ålderdomliga

karaktär. Det som kom att bli det egentliga startskottet för regleringen av nedre Norrmalm var byggandet av tunnelbanan. I början av 1950-talet var det inte längre möjligt att skjuta upp rivningarna av området kring det framtida Sergels torg för att kunna bygga klart tunnelbanan. När den stora omvandlingen inleddes på 1950-talet påverkades i första hand kvarteren söder om Hötorget och utmed Klarabergsgatans södra sida. Genomförandet styrdes av tunnelbanans och de nya trafikledernas utbyggnad. Förändringen skedde i stor skala, all äldre bebyggelse revs och ersattes av kvartersstora nya komplex i tidens anda. Hötorgscity växte fram efter starkt modernistiska stadsbyggnadsideal vilket avspeglas i Sergelgatan som en helt bilfri gågata kantad av låga glasade butiksbyggnader med generösa offentliga terrasser på taken och med de fem höghusen som nya och självklara landmärken i staden. Omvandlingen fortsatte i ett ännu högre tempo på 1960- och 70-talen efter riktlinjer fastlagda i de vägledande planerna City 62 och City 67. Klarabergsgatans norra sida förändrades, men i första hand berördes området öster om Sveavägen/Malmskillnadsgatan, liksom det gamla Klaras södra del, väster om Brunkebergstorg. Hötorgscity kompletterades med platsbildningen Sergels torg, kring vilken nya bankpalats och varuhus uppfördes men även storskaliga prestigebyggnader för offentliga ändamål såsom Kulturhuset, Stadsteatern och Riksbanken. I sydvästra Klara tillkom kvartersstor bebyggelse för rikets styrelse i form av departementsbyggnader.

ÄNDRADE FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Framväxandet av ett nytt city innebar en total omvandling av stadsbilden samtidigt som antalet boende i stadsdelen sjönk drastiskt i och med att bostadshus ersattes av kontor, varuhus och banker. I slutet av 1960-talet började rivningarna alltmer ifrågasättas. Slaget om almarna i Kungsträdgården 1971 blev en symbolfråga och har kommit att betraktas som vändpunkten i Cityomvandlingen. Cityplan 1977 hade som målsättning att göra det bättre för gående, cyklister, kollektivtrafik och varutransporter. Värdefulla miljöer och byggnader skulle sparas och ny bebyggelse skulle ansluta till de befintliga byggnadernas skala. Smygkontoriserade bostäder skulle återgå till att vara just bostäder.

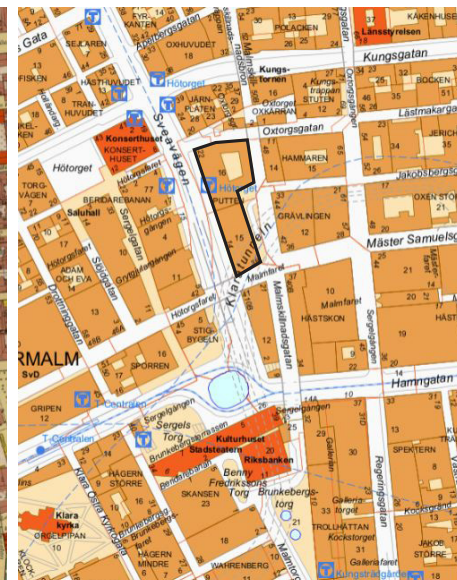


Förnyelsens omfattning och tidsföljd bestämdes av tunnelbanans och de nya trafikledernas utbyggnad. Den första delen att färdigställas var Hötorgscity och Klarabergsgatans norra sida. Sergels Torg och bebyggelsen längs Sveavägens östra sida färdigställdes först i slutet av 1960-talet. På fotot ovan pågår tunnelarbete under blivande kvarter Putten och Hästskon till höger om de fem hötorgsskraporna. Foto: Claes Eriksson 1962. Källa: RAÄ.

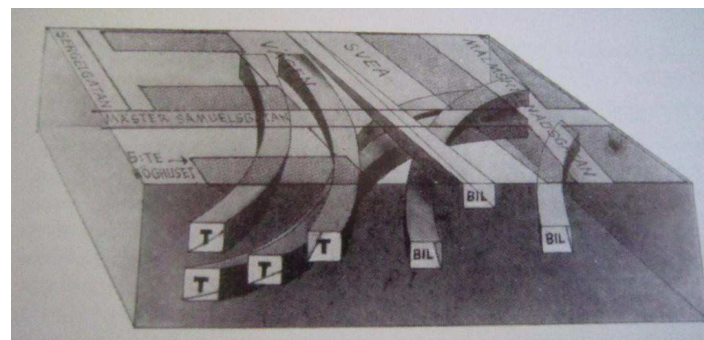
1940



IDAG



Cityförnyelsen innebar stora förändringar av vägstrukturen och en total omvandling av kvarters- och fastighetsstrukturerna i området. Kartorna ovan visar bebyggelsestrukturen före (till vänster) och efter (till höger) normalmsregleringen. Dagens kv Putten markerad med svart heldrage linje. Kartor från Stockholmskällan.



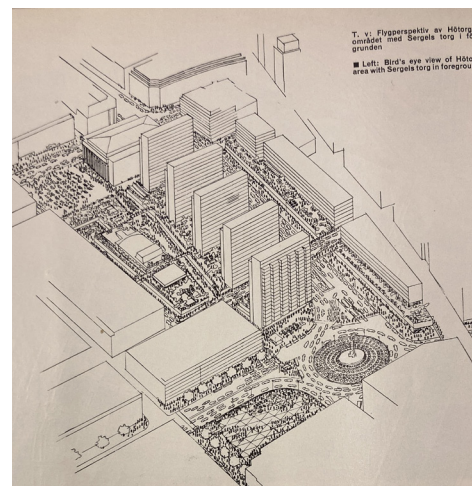
Bil- och tunnelbanetunnlar under Hötorgscity, Sveavägen och Malm-skillnadsgatan. Illustration hämtad från Byggnadsantikvarisk förstudie, Vasakronan/Reichmann Antikvarier 2015-05-27.

VISIONEN OM DET MODERNA CITY

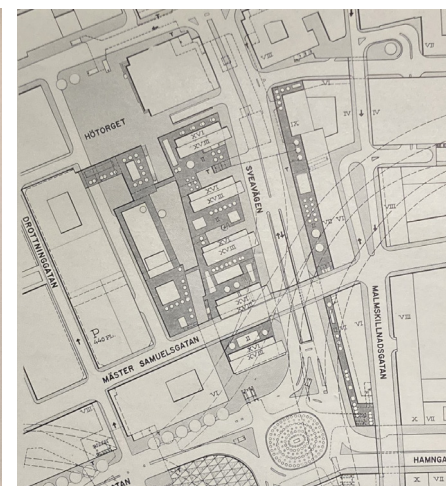
ARKITEKTUR 1962-11, SVEN MARKELIUS. Texterna nedan citerade från artikeln.

HÖTORGSCITY

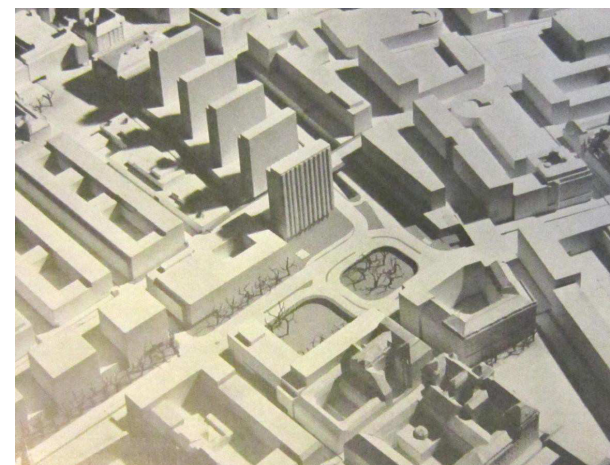
- I innerstaden har i samband med nedre Normalmalsregleringen för första gången ett **cityområde** utformats **med särskild hänsyn till fotgängarna**. Det radikala grepp som kännetecknar den nu genomförda förnyelsen av området mellan Hötorget och det blivande Sergels torg har varit möjlig främst genom att det här gällde omgestaltningen i ett sammanhang av ett relativt stort område. Här har från början den ledande tanken varit **att skapa ett centralt butiksstråk fredat från motortrafik**.
- I den **nya Sergelsgatan** med dess butiker, restauranger, och gatuserveringar **med dess fortsättning i Sergels Torg och dess anslutning till Drottninggatan får nedre normalm ett citystråk**, ett omväxlande strög, trivsamt och fyllt av liv och rörelse av människor i brådska och sysslolöshet, shoppande och flanerande eller lapande sol mitt i gatuvimlet.
- Terrassplanet** över butikerna kan också komma att tjäna gångtrafiken. Det har visserligen **närmast tillkommit för att ge ett komplement av grönska åt det på parker fattiga cityområdet**. Dessa planterade terrasser med sina bänkar och uteserveringar kan väntas bli **välkomna rekreationsytor** för citys kontorsarbetande skaror och dess besökande, **en naturlig utvidgning av konserthustrappans funktion som populär solplats**.



Flygperspektiv av Hötorgscity med Sergels torg i förgrunden. Arkitektur 1962-11.



Detaljplan över Hötorgscity och trafikplatsen Sergels torg. De mörka partierna visar terrasssträdgårdar, tillgängliga för allmänheten. Arkitektur 1962-11.



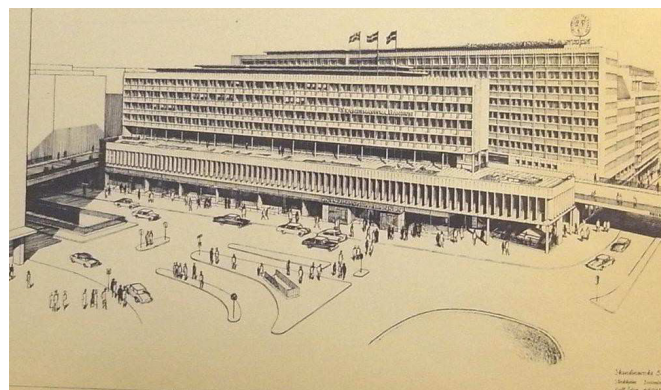
Planmodell 1952-53. Bild hämtad från Reichmann.

ÖSTER OM SVEAVÄGEN

- Med de **inbördes broförbindelserna** och **anknytningen genom Mäster Samuelsgatans** norra gångbana **till terrassplanet utefter Sveavägens motsatta sida** kan man skapa en **värdefull gångkontakt mellan den nya citykärnan och det högre belägna området kring Malmskillnadsgatan.**
- Snart kommer **de nya byggnaderna** utefter Sveavägen, Sergels torg, Hamngatan och Klarabergsgatan att stå färdiga **med individuella drag men ändå medverkande till en enhet formad för en storstads liv i vår egen tid.**
- Om ett par år har de planterade terrasserna som omger Sergelsgatan fått sin motsvarighet på andra sidan Sveavägen. **Bebyggelsen ovan terrassplanet har här förskjutits upp mot Malmskillnadsgatan.** Det öppna rum, vari höghusen reser sig över **terrassplanets parktytor**, får sin begränsning och man kommer nu att uppfatta **dess fria rymd och stora mått i förhållande till byggnadernas höjd.**
- Olägenheter med att växla nivå bör minskas med rulltrappor som uppfattas som en kort men bekväm gratisresa.
- En **mindre ökning av hushöjderna** syns motiverad endast **vid Malmskillnadsgatan** för att markera Brunkebergsåsens krön och infånga de fem höghusen i en samlad total gestaltning.



Visualisering av Göteborgs bank 1964. Källa: Arkdes, Beridarebanan 20, HK Götabanken Anders Tengbom.



Visualisering av Skandinaviska Bankens (senare SEB) byggnader i Hästskon 12. Bild hämtad från Hästskon 12 Byggnadsantikvarisk förstudie, Reichmann Antikvarier/Vasakronan 2015.

BANKBYGGNADERNAS ROLL I CITYOMVANDLINGEN

Texten har i huvudsak hämtats från "Bankbyggande i Sverige", Andersson & Bedoire.

Bankbyggnadsperioden i Stockholm under 1960- och 70-talen inleddes i samband med de omfattande rivningar som var en förutsättning för utvecklingen av det nya moderna city. En särskild omständighet i genomförandet av cityförnyelsen var att staden för att möjliggöra saneringen hade frivilligt förvärvat eller med tvång exproprierat berörda fastigheter och därmed ägde all mark vilken uppläts med tomträtt. Saneringen innebar att vissa banker berördes direkt av stadens markpolitik.

Den första rivningsetappen inriktades på kvarteren kring Hötorget och Klarabergsgatan. Den enda bank som direkt berördes av rivningarna var Länssparbanken vars befintliga kontor revs. Banken erhöll dock en ny tomt och kunde uppföra ett nytt kontor i ungefär samma läge som det gamla. Skandinaviska banken (senare SEB) tecknade efter långa förhandlingar tomträtt på en av de bäst belägna fastigheterna vid det blivande Sergels torg. Därmed kunde banken etablera sig mitt i det nya kommersiella city och på en strategisk plats mellan det etablerade stråket Norrmalmstorg-Hamngatan och det nya Hötorgs city.

Tomträttsverktyget var ett sätt för staden att säkra tillgången till marken och därmed styra processen. Tillämpningen av tomträttsverktyget kritiserades dock av många privata aktörer som vägrade acceptera villkoret och istället utvecklade befintliga fastigheter eller sökte sig till andra platser. De privata aktörernas motstånd försvårade genomförandet av cityprojektet samtidigt som etableringen på andra platser riskerade omkullkasta hela projektet. Avtalet mellan staden och Skandinaviska banken var därför en viktig faktor för genomförandet av cityprojektet. Strax därpå tilldelades Göteborgs bank fastigheten bredvid och efter överenskommelser med riksdagen fick man Riksbanken som byggherre vid Brunkebergs torg.

Man kan säga att staden i början var oreserverat angelägen om bankernas medverkan som byggherrar i City. Men denna inställning ändrades hos politiker och allmänhet under åren strax före 1970. Staden började befara att en alltför stark bankkoncentration skulle minska handeln och försvåra genomförandet av visionen om attraktiva shoppingstråk i området. Farhågorna ledde till att Kreditbanken, som hade planer på att inreda femte höghuset till huvudkontor, istället erbjöds östra delen av kv Hästen vid Hamngatan. På så sätt undveks att ytterligare en storbank förlades till Sergels torg. Även Stockholms Sparkbank etablerade sig längs Hamngatan och uppförde ett nytt kontor i kv Spektern vid hörnet mot Regeringsgatan.

För Cityområdet söder om Hamngatan visade det sig svårt att finna intresserade byggherrar. Stadens tidigare visioner om storhotell och varierande verksamheter vid Brunkebergs torg fick överges och tomträtterna vid torget östra sids övertogs istället av Sparbankernas Bank och Statliga Investeringsbanken.

Etablerandet av flera av de stora bankerna inom cityområdet tydliggör bankbyggandets betydelse för genomförandet av det moderna cityprojektet.

BANKBYGGNADER UPPFÖRDA 1950-1970-TAL



- POSITIV BETYDELSE FÖR STADSBILDEN OCH/ ELLER AV VISST KULTURHISTORISKT VÄRDE
- SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL
- SYNNERLIGEN HÖGT KULTURHISTORISKT VÄRDE

Klassificering utifrån stadsmuseets klassificeringskarta.



1. Hägern Större 14, Länssparbanken Stockholm, 1957-1960, ark Curt Björklund. Foto: RAÄ.



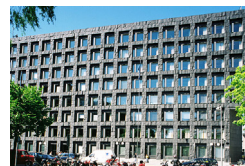
2. Hästskon 12, Skandinaviska Banken, 1962-1966, ark Kjell Ödéén. Foto: Göran Fredriksson SSM.



3. Putten 15, Göteborgs Bank 1964-1967, Ark Anders Tengbom. Foto: Göran Fredriksson SSM.



4. Järnplåten 29, Skaraborgs enskilda bank 1968-1971, Hasper-Karlén Arkitektkontor. Foto: Göran Fredriksson SSM.



5. Skansen 20, Riksbanken, 1969-1973 ark Peter Celsing. Foto: Göran Fredriksson SSM.



6. Hästen 23, Kreditbanken 1970-1974, ark Backström och Reinius. Foto: Göran Fredriksson SSM.



7. Spektern 13, Stockholms sparbank, 1971-75 ark Carl Nyrén. Foto: Göran Fredriksson SSM.



8. Trollhättan 29, Statens investeringsbank 1973-75, Boijesen & Efvergren. Foto: Göran Fredriksson SSM.



9. Trollhättan 33. Sparbankernas Bank, 1973-77, Boijesen & Efvergren. Foto: Göran Fredriksson SSM.

GENOMFÖRANDE



Pågående tunnelbyggande under kv Grävlingen. Omgivande bebyggelse i kv Hästskon, kv Putten och fastigheten Hammaren 14 längs Malmskillnadsgatan är färdigställd och inflyttad. Övriga delar av kv Hammaren har ännu inte rivits. Foto: Erik Claesson 1973, Riksantikvarieämbetet.



Överst: Hötorgscity, Sergels torg och till vänster den stora öppna terrassen i hörnet Malmskillnadsgatan/Sergels Torg. Foto: Ingemar Gram 1962. Nederst: Det bilfria butiksstråket Sergelsgatan som via trappor länkas till terrassplanens publika planterade ytor. Foto till vänster: Ragnhild Haarstad 1959. Foto till höger: Ingemar Gram 1962. Källa: Digitala stadsmuseet.



Inzoomad bild som visar de upphöjda terrasserna kring Sergelgatan och Sergelsteatern. Terrasserna kring Sergelsteatern försvann i samband med att teatern byggdes om till Filmstaden Sergel under 1990-talet. Foto: Erik Claesson 1962, Riksantikvarieämbetet.



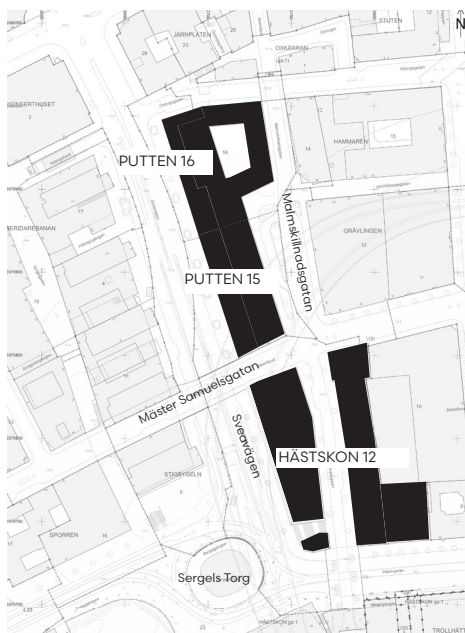
Terrasser i Hötorgscity. Foto: Ingemar Garm 1962. Källa: Digitala stadsmuseet.



SVEAVÄGENS ÖSTRA SIDA

STADSBYGGNADSPRINCIP

Bebyggelsen längs Sveavägens östra sida anpassades till Brunkebergsåsens topografi och utformades med låga terrassbyggnader i souterräng med entréer från Sveavägen i de nedre bottenvåningarna och högre volymer med entréer från Malmskillnadsgatan i de övre bottenvåningarna. Lågdelen mot Sveavägen uppfördes i två plan, en nedre butiksvåning och en övre kontorsvåning. För att få ett jämnhögt terrassplan längs den mot Sergels torg sluttande vägen hanterades nivåskillnaderna i butiksvåningarna. På så sätt bildade lågdelen en jämnhög sockel längs med kvartersbebyggelsen mot Sveavägen medan placering och utformning av de högre volymerna i kvarteren skiljde sig åt. De tre individuellt utformade byggnaderna bildade en samkomponerad bebyggelsemiljö som underordnades Hötorgsskraporna och Kungstornen.



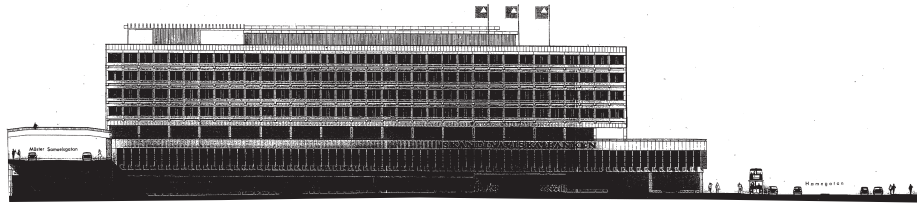
HÄSTSKON 12

Byggnaderna i fastigheten Hästskon 12 uppfördes av Skandinaviska banken (från 1972 SEB) 1962-66 efter ritningar av ark Kjell Ödeen och bestod av tre byggnader: en mot Sergels torg och Sveavägen (S-byggnaden), en mot Malmskillnadsgatan (M-byggnaden) och en mot Hamngatan (H-byggnaden). De tre byggnaderna var på olika sätt sammanlänkade i tre underliggande källarplan. För att inte konkurrera med det planerade Kulturhuset på Sergels torg södra sida utformades S-husets högdelen med en, i förhållande till övriga byggnader längs Sveavägen, lägre byggnadsvolym med fem våningar mot Sveavägen och sex våningar mot Malmskillnadsgatan. Byggnadskroppen placerades indragen från Sergelstorg med en större terrassyta i hörnet Sveavägen/Hamngatan. Byggnadsvolymen anpassades till den kilformade tomten och uppfördes med en bredare del mot Mäster Samuelsgatan och en smalare del mot Sveavägen. För att tillskapa önskad terrassyta mot Sveavägen utformades den nedre våningen som en indragen arkadvåning mot terrassplanen längs byggnadens västra och norra sida. Här placerades även de trappor som ledde upp till terrassen från Mäster Samuelsgatan och från Malmskillnadsgatan, den senare med koppling till hörnet Hamngatan/Sveavägen och till Sergels torgs nedre plan. För att möjliggöra sammanhängande terrasstråk uppfördes en gångbro över Mäster Samulesgatan till terrasserna i kv Putten.

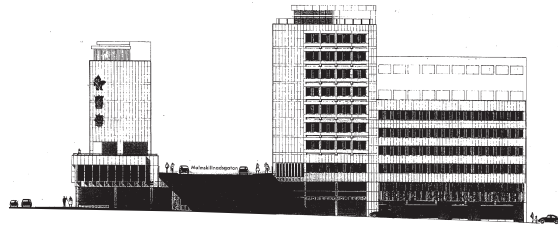
Byggnaden utformades i en tidstypisk saklig arkitektur med horisontellt betonade volymer med regelbundna fönsterrader och lugna, repetitiva fasader i ljus krysshamrad granit. Kontorsvåningen i lågdelen markerades med utkragande lameller som förstärkte horisontaliteten längs Sveavägen.

M-byggnaden längs Malmskillnadsgatans östra sida utformades med en två våningar högre volym som mot Sergels torg bildade en bakomliggande fond till den lägre och från Sergels torg indragna S-byggnaden.

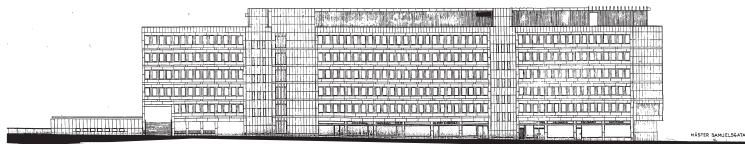
HÄSTSKON 12



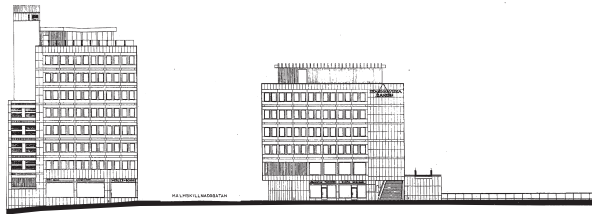
Fasader mot Sveavägen och Sergels Torg



Fasader mot Hamngatan



S-husets fasad mot Malmskillnadsgatan



Gavelfasader mot Mäster Samuelsgatan på S- och M-byggnaden

Nybyggnadsritningar 1963-02-04. Källa: Stadsbyggnadskontorets digitala arkiv.



S-byggnadens södra gavel med indragen arkadvåning mot det öppna terrassplanet. Foto från Malmskillnadsbron över Hamngatan. Foto: Reisz, André och Irende 1962-67. Källa RAÄ.



Skandinaviska Bankens byggnader i Hästskon 12. Bild hämtad från "Hästskon 12 - Byggnadsantikvarisk förstudie", Reichmann Antikvarier/Vasakronan 2015.

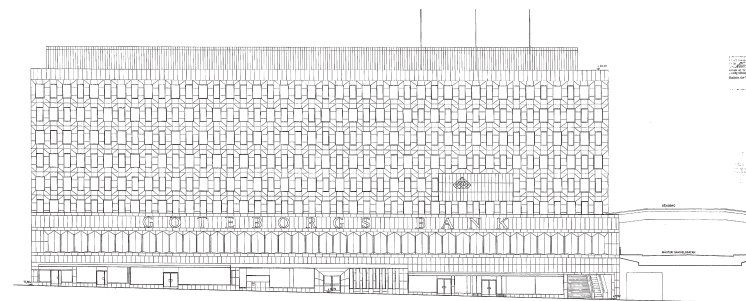
PUTTEN 15

Byggnaden i fastigheten Putten 15 uppfördes av Göteborgs Bank 1964-1967 efter ritningar av arkitekt Anders Tengbom. Högdelen utformades med sex våningar mot terrassplanet och mot Malmskillnadsgatan. Den ca 18 m breda byggnadskroppen placerades med större indrag från lågdelen än intilliggande byggnad i kv Hästskon vilket skapade en bredare terrassyta (ca 13 m) mot Sveavägen.

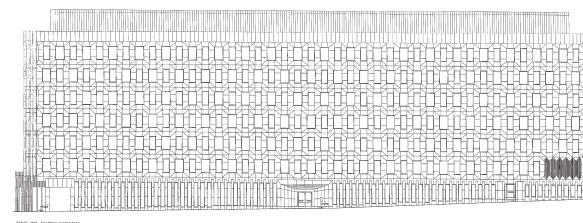
Gavelfasaden längs Mäster Samuelshatan utformades med en indragen nedre arkadvåning med allmänna trappor som kopplade till de öppna terrassytorna och som även innehöll en allmän passage med rulltrappa mellan Sveavägen och Mäster Samuelsgatan. På terrassen placerades en gångbron till intilliggande terrasser i kv Hästskon 12.

Byggnaden utfördes med fasader i finhuggen röd bohusgranit, gestaltade i ett plastiskt prismamönster med snedställda, skuggverkande granitytor. Prismamönstret återkom i lågdelen kontorsvåning som utformades med snedställda fönsterytor med över- och underliggande horisontella band i granit.

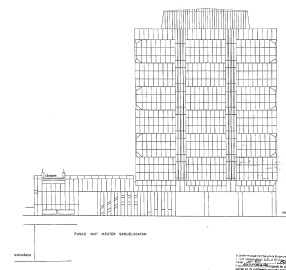
PUTTEN 15



Fasader mot Sveavägen



Fasader mot Malmskillnadsgatan



Fasader mot Mäster Samuelsgatan

Nybyggnadsritningar 1964-04-26. Källa: Stadsbyggnadskontorets digitala arkiv.



Kv Putten mot Malmskillnadsgatan med Putten 15 i mitten av bilden. Mot Malmskillnadsgatan utformades byggnaderna i kvarteret kring en kilformad platsbildning. På andra sidan Sveavägen ligger de höga skivhusen i Hötorgscity. Foto: Erik Claesson 1972, RAÄ.



Putten 15 - gavelfasad mot Mäster Samuelsgatans och huvudfasad mot Malmskillnadsgatan. Foto från Stadsmuseets innerstadsinventering 1975.



Putten 15 från Mäster Samuelsgatans bro över Sveavägen. Foto från Stadsmuseets innerstadsinventering 1975.

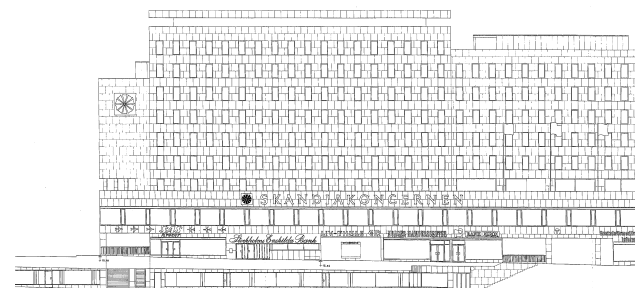
PUTTEN 16

Byggnaderna i fastigheten Putten 16 uppfördes 1964-67 som affärs- och kontorshus för OLEBA (byggmästare Olle Engkvists bolag) efter ritningar av arkitekt Nils Einar Eriksson. Fastigheten bestod av tre olika delar: en volym mot söder som i skala, bredd och placering anpassades till intilliggande byggnad i Putten 15, en högre och mot Sveavägen framskjuten volym med framförliggande terrasser mot Sveavägen och Oxtorgsgatan och en lägre orgelbunden volym i fem våningar, placerad kring en inre ljusgård, med fasader mot Oxtorgsgatan och Malmskillnadsgatan. Byggnaderna placerades kring en mindre platsbildning vid Malmskillnadsgatan. Fasaden mot Oxtorgsgatan var utformad med en indragen nedre arkadvåning som via Malmskillnadsgatan kopplade till de öppna terrassytor. I den södra byggnadsdelen placerades en tunnelbanenedgång till stationen Hötorget med entré från platsbildningen vid Malmskillnadsgatan och från Sveavägen. Tunnelbaneingångarna fungerade också som en allmänt tillgänglig passage mellan de två gatunivåerna.

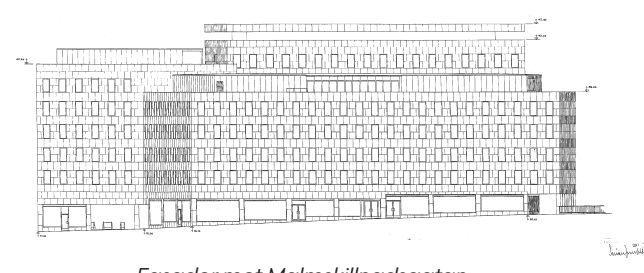
Byggnaden utformades med fasader i polerad granit med tunna fogar och regelbundet placerade fönster i fasad liv med tunna profiler i rostfritt stål. Den högre byggnaden utformades med fasader i ljus sten och avslutades med en distinkt skiva med underliggande indrag vilket skapade en kontrastfull skuggverkan mot den ljusa polerade stenen. Övriga fasader utfördes i mörkgrå natursten och avslutades med platta tak. Lågdelen kontorsvåning utformades med ett fönsterband med helglasade partier placerade i fasadliv.

Byggnaden färdigställdes 1967 med Skandia som hyresgäst för huvuddelen av kontorslokalerna.

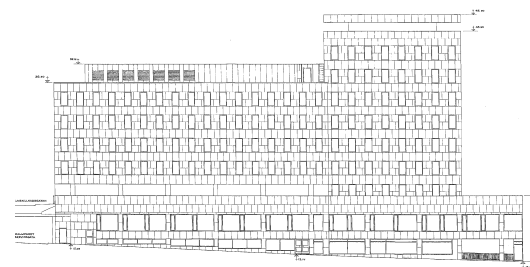
PUTTEN 16



Fasader mot Sveavägen



Fasader mot Malmskillnadsgatan



Fasader mot Oxtorgsgatan

Nybyggnadsritningar reviderade 1967-07-01. Källa: Stadsbyggnadskontorets digitala arkiv.



Hörnbyggnaden mot Sveavägen/Oxtorgsgatan. Foto från Stadsmuseets innerstadsinventering 1975.



Mot Malmskillnadsgatan placerades är Putten 16 kring en mindre platsbeildning. Foto från Stadsmuseets innerstadsinventering 1975.



Kv Putten mot Sveavägen med Putten 16 till vänster och Putten 15 till höger i bild. På fotot syns kvarterets sammanhängande terrassplan. Foto: Erik Claesson 1972, RAÄ.

MALMSKILLNADSGATANS ÖSTRA SIDA

Byggnaderna längs Malmskillnadsgatans östra sida utformades med en något högre skala som ytterligare förstärkte Brunkebergsåsens topografi i stadslandskapet.

Det s.k. Ingenjörshuset i fastigheten Hammaren 14 uppfördes för Svenska teknologföreningen 1967-69 efter ritningar av Anders Tengbom. Tanken från början var att hela kvarteret skulle reserveras för parkeringshus, men av stadsbildsskäl ändrades planen så att en högre kontorsbyggnad kunde uppföras mot Malmskillnadsgatan, fortfarande med en parkeringsdel i de lägre våningarna i anslutning till det planerade parkeringshuset i kvarterets övriga delar. Syftet med den högre byggrätten var att byggnaden tillsammans med övriga byggnader längs Malmskillnadsgatans östra sida skulle bilda "en ur stadsbildsynpunkt önskad sammanhängande fasadlinje". I den slutliga detaljplanen renodlades byggnadens kontorsfunktion och parkeringsdelen utgick.

Kontorshuset mot Malmskillnadsgatan i kv Grävlingen uppfördes av Stockholms stads fastighetskontor 1971-75 efter ritningar av arkitekterna Kell Åström/Åke Ahlström.

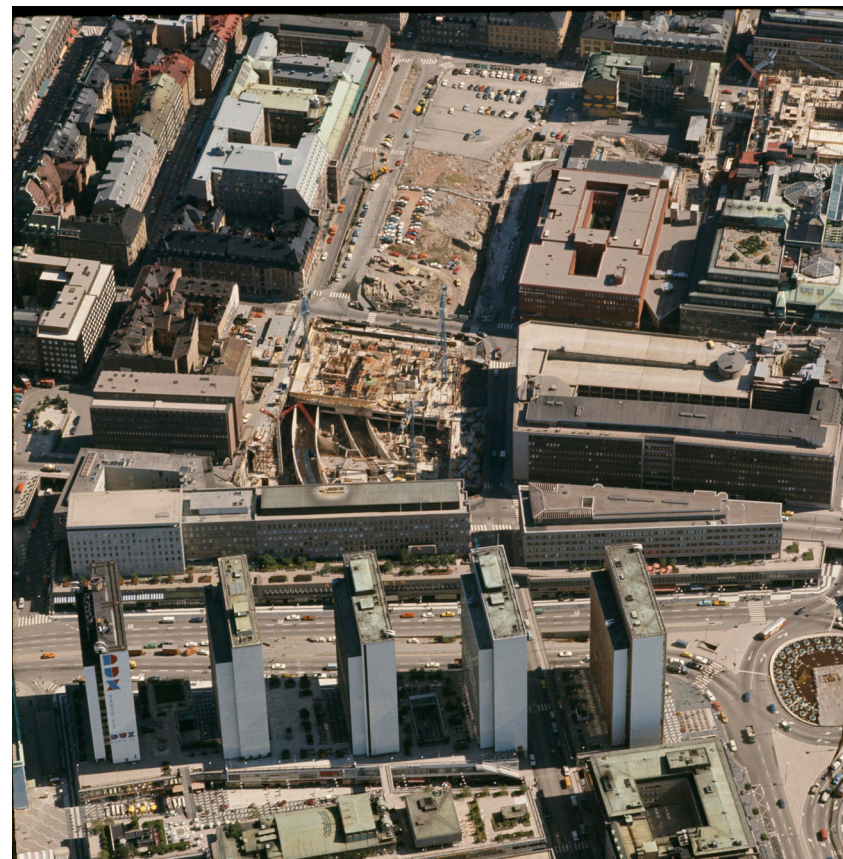
(Ursprungliga detaljplaner och bygglovsritningar för fastigheten är inte tillgängliga på stadsbyggnadskontoret digitala tjänst och har därför inte studerats)



Fastigheten Grävlingen 12 mot Mäster Samuelsgatan/Malmskillnadsgatan. Byggnaden är idag helt ombyggd. Foto från Stadsmuseets innerstadsinventering 1975.



Ingenjörshuset i kv Hammaren 14. Foto: Göran Fredriksson 2007, SSM.



Flygfoto från 1973 som visar Hötorgscity nederst i bild och därovan de i slutet av 1960-talet färdigställda byggnaderna i kv Putten, kv Hästskon 12 och fastigheten Hammaren 14. Kv Grävlingen är under uppförande. Foto: Claes Eriksson. Källa: RAÄ.



Vy från Sergels torg med SEB-huset till höger och kv Putten till vänster i bild. Foto: SSM.



Malmskillnadsgatan söderut med kv Hammarén och kv Grävlingen till vänster och Kv Putten till höger. Byggnaden i kv Grävlingen fick en ny fasad i samband med en ombyggnad under mitten av 2010-talet. Foto från "Bankbyggande i Sverige".



Vy från Sergels torg över den ursprungliga samkomponerade bebyggelsen längs Sveavägens östra sida. Foto: Fredrik Bedoire 1972.

TERRASSERNA

Terrasserna mellan kv Putten och kv Hästskon var sammanbunda med en gångbro över Mäster Samuelsgatan och bildade ett ca 270 m långt sammanhängande publikt terrastråk. Det för allmänheten öppna stråket nåddes via trappor i hörnen Malmskillnadsgatan/Oxtorgsgatan, Malmskillnadsgatan/Mäster Samuelsgatan och Malmskillnadsgatan/Sergels Torg.

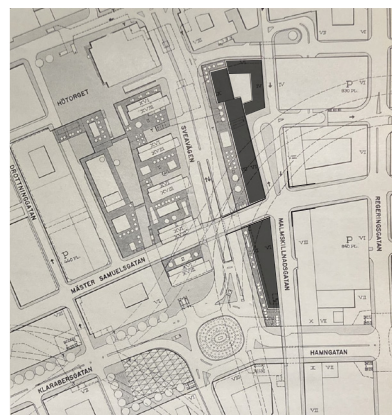
Terrassernas publika karaktär säkerställdes i tomträttsavtalen där tomträttsinnehavaren formellt medgav "allmän gångtrafik på terrasser med tillhörande anslutningar på tider som av staden efter samråd med tomträttshavaren bestämmer. I avtalet tydliggjordes också att det var stadens ansvar att på terrassutrymmena anordna och bibehålla planteringar medan tomträttsinnehavaren ansvarade för att utföra och underhålla de fasta anordningarna för planteringarna.

För Malmskillnadsgatan innebar Norrmalmsregleringen att gatan förlorade den tidigare direktkontakten med Sveavägen och Hamngatan samtidigt som den äldre småskaliga fastighetsindelningen med lokaler för handel och hantverk revs och ersattes av kvartersstora renodlade kontorskvarter. Det centrala läget i kombination med en efter kontorstid avfolkad miljö skapade problem med otrygghet och kriminalitet och Malmskillnadsgatan utvecklades snart till stadens prostitutionsstråk.

Under de första åren, då Stockholms stad hyrde lokaler i Skandinaviska Bankens byggnad mot Sergels torg och drev den sk Stockholmsterrassen med café, utställningslokaler och hörsal, hade terrasserna åtminstone delvis en aktiv funktion i stadslivet. Men när det nya Kulturhuset invigdes 1974 och den kommunala verksamheten på terrassen lades ned försvann terrassens publika verksamhet.

I cityplan 1977 redovisas inte längre terrasserna längs Sveavägens östra sida som del av stadens parkplan, ett tydligt tecken på att visionen om allmänna terrassträdgårdar inte fungerade i praktiken. Utifrån det material som studerats går det inte att fastställa hur och när terrasserna stängdes för allmänheten. Rent formellt har det i de ursprungliga detaljplanerna reglerade kravet på tillgänglighet för allmän gångtrafik tagits bort först i samband med att nya detaljplaner upprättats. I praktiken stängdes de dock betydligt tidigare.

GRÖNYTOR VISION 1962



GRÖNYTOR 1977



I Cityplan 1962 markerades lågdelarnas öppna terrassplan i kv Putten och Hästskon 12 som "terrassträdgårdar". I Cityplan 1977 redovisas inte längre terrassplanen längs Sveavägens östra sida som allmänna parkytor, men terrasserna kring Sergelsgatan finns fortfarande med. Källa: Cityplan 1977, Stockholms stadsbyggnadskontor 19 september 1977.



Terrasshäng under 1970-talet. Foton avfotade från utställning i Putten 15:s nedre entréhall. Fotograf ej angiven.



Terrassbilder från perioden 1962-1967. Övre raden visar foton från Hötorget mot kv. Putten. Raden i mitten visar foton från Skandinaviska bankens terrass där kommunen drev "Stockholmsterrassen" med café, utställningshall och hörsal. Nedre raden visar foton från Göteborgsbankens terrass. Respektive tomträttsinnehavare ansvarade för anordnande och underhåll av planteringslådor medan staden ansvarade för själva planteringarna. Foto: Ingemar Gram. Källa: Digitala stadsmuseet.

PUTTEN 15

Före uppförandet av de nya moderna banklokalerna i kv Putten låg bankens huvudkontor i Stockholm på Brunkebergstorg 16-20. Denna fastighet förvärvades av Stockholms stad som en del av stadens strategi inför saneringen av city och banken erbjöds sedan att med tomträtt uppföra ett nytt centralkontor på fastigheten Putten 15.

Detaljplanen, som även omfattade intilliggande fastighet Putten 16 samt fastigheten Hammaren 14, fastställdes i april 1964. Byggrätten omfattade en lågdel i två våningar mot Sveavägen med ovanförliggande terrassplan, en högdal i sex våningar mot terrassplanet och Malmskillnadsgatan samt underliggande källare i två plan med servitut för biltunnel (Klaratunneln) genom fastigheten.

I tomträttsavtalet tydliggjordes att tomträttsinnehavaren i enlighet med stadsplanebestämmelser medgav "allmän gångtrafik på terrassen med tillhörande anslutningar på tider som av staden efter samråd med tomträttsinnehavaren bestämmes." Avtalet tydliggjorde också att ansvaret för utförande och underhåll av fasta anordningar för planteringar låg på tomträttsinnehavaren medan staden ansvarade för anordnande och bibehållande av själva planteringarna. Det senare skulle enligt avtalet bestämmas i samråd med tomträttsinnehavaren.

Vilka tider som terrassen skulle vara tillgänglig för allmän gångtrafik framkommer inte i det material som studerats men formuleringen i sig indikerar att tillgängligheten inte gällde dygnets alla timmar utan kunde begränsas till vissa tider.

Mot Malmskillnadsgatan utformades byggnaderna i kvarteret Putten kring en kilformad platsbildning med enkelriktad angöringsgata. Syftet var bl a att underlätta trafikflöden till ett planerat (men aldrig utfört) parkeringshus i kv Hammaren. I platsbildningens norra del, definierad av byggrätten i fastigheten Putten 16, placerades en nedgång till Hötorgets tunnelbana.

Byggnaden utfördes med fasader i röd bohusgranit, gestaltade i prismamönster med snedställda, skuggverkande granitytor. De prismaformade partierna flankerades av ett enklare parti bestående av ett smalare fönster med ovan- och underliggande raka granitytor. Fasaderna utformades med förskjutna prismapartier i varannat vånings-

plan som ytterligare förstärkte ljus- och skuggverkan. Fönstren utformades helglasade med tunna mörka profiler i två varianter, en bredare variant i prismorna och en smalare variant i de mellanliggande raka partierna. De regelbundet utformade prismaformerna i kombination med graniten och gav fasaderna en såväl solid som plastisk karaktär. Prismamönstret återkommer i lågdelen kontorsvåning som utformades med snedställda fönsterytor med över- och underliggande horisontella band i granit.

Lågdelen placerades i souterräng med en nedre bottenvåning med entré från Sveavägen och en övre bottenvåning med entré mot Malmskillnadsgatan. Banken utformades därför med två huvudentréer med innanförliggande bankhallar, en nedre och en övre, som sammanlänkades med rulltrappor.

Byggnaden uppfördes under en period då bankbyggnadernas tidigare renodlade funktion börjar samordnas med kompletterande funktioner, dels i form av butiker och restauranger, dels i form av uthyrningslokaler för annan kontorsverksamhet. Detta avspeglas i Göteborgs bank där bankkontorets huvudentré från Sveavägen flankerades av lokaler för butiker och resebyråer och där delar av kontorsplanen i högdelen fungerade som uthyrningsytor för andra företag. Även här kunde staden använda tomträttsavtalet för att ställa krav på en viss andel butikslokaler och på att en viss del av kontorsytan skulle hyras ut till externa hyresgäster. I ett senare stadium av denna utveckling byggdes bankerna samman med varuhus och butiker i stora citykomplex - exemplifierat av Götabankens nya huvudkontor i citykomplexet Nordstan i början av 1970-talet.

GÖTEBORGS BANK - KORT HISTORIK

1848 - Banken grundas av göteborgska köpmän under namnet Göteborgs Privat Bank.

1858 - Namnbyte till Göteborgs Enskilda bank

1903 - Namnbyte till Göteborgs Bank.

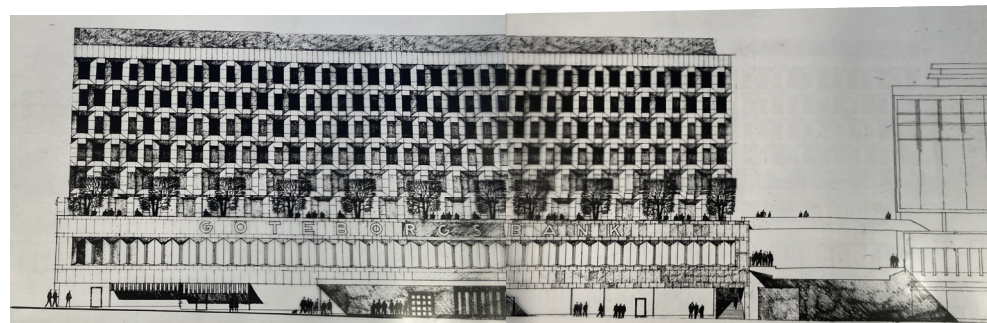
1972 - Namnbyte till Götabanken efter uppköp och sammanslagning med Smålandsbanken.

1987 - Götabanken blir en del av Gota Group.

1990 - Gota Group fusioneras med Skaraborgs- och Werm-landsbanken under namnet Gota Bank.

1992 - Gota Bank går i konkurs och aktiernas förvärfvas av staten.

1994 - Gota bank införlivas med Nordbanken.



Visualisering Putten 15. Ritning som avfotats med ett antal delfoton som sedan sammanfogats och därför inte helt stämmer överens. Källa: Arkdes.



1908 öppnade Göteborgs Bank kontor i en befintlig byggnad på Brunkebergsgatan 18. Anpassning till bankverksamheten innebar "genomgripande förändrings- och omarbeten" utförda efter ritningar av arkitekt Ernst Stenhammar. Källa och foton: Kv Åsklaget 6,7, 18, Åsa Wall 1964. Normalmsinventeringen, Stadsmuseet 1964-67.

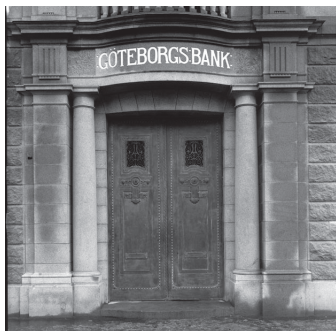


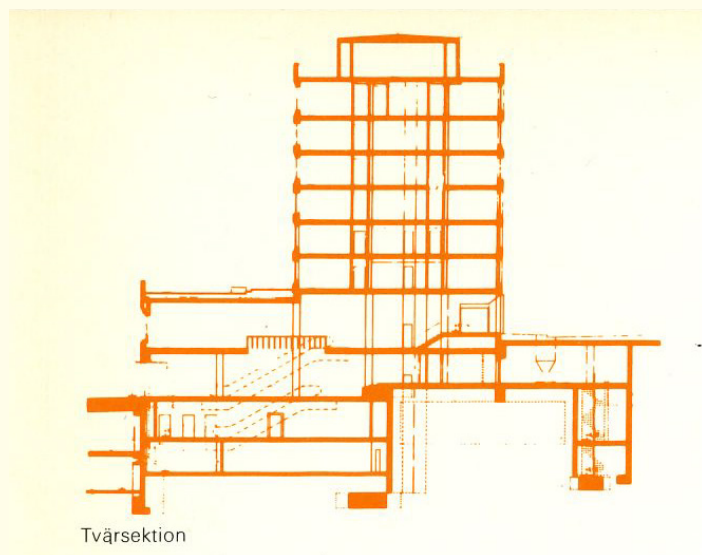
Foto 1908-1930, fotograf okänd. Källa: digitala stadsmuseet.



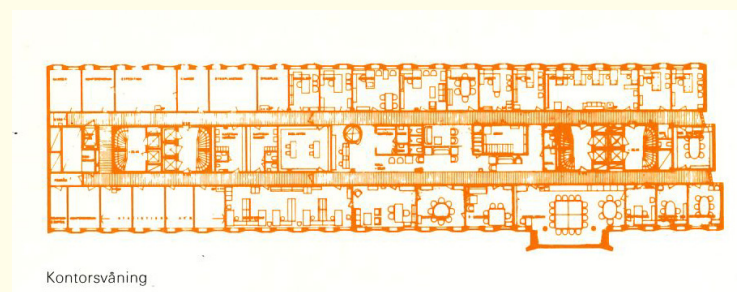
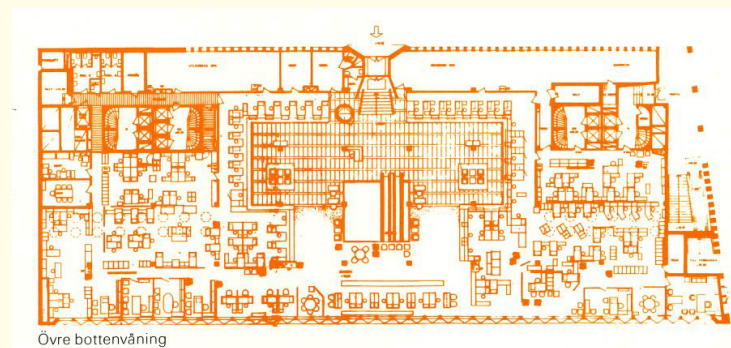
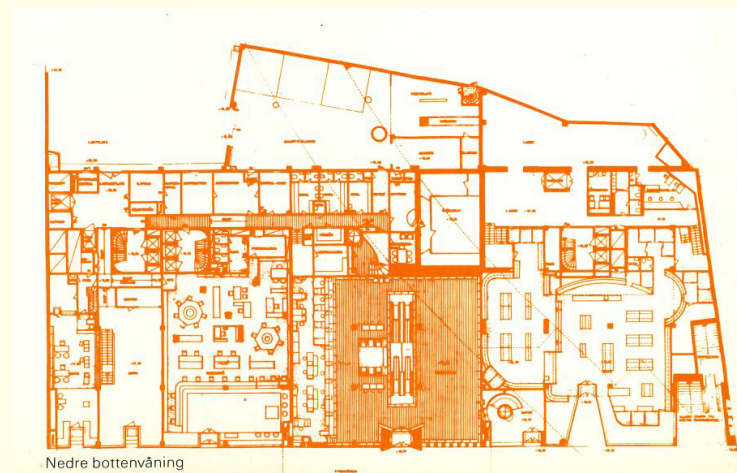
Götabankens huvudkontor i Göteborg uppfört 1972- 1975 efter ritning av ark Anders Tengbom. Foto: Adam Augustsson 2012, Göteborgs stadsmuseum. .

ARKITEKTENS KORTFATTADE BESKRIVNING:

- Nybyggnad jämte inredning för Götabanken 1965.
- Förutom Götabankens Stockholmskontor innehåller byggnaden kontor och butiker för uthyrning.
- De omgivande gatornas nivåskillnader har gett banken två huvudentréer till en övre respektive nedre bankhall. En biltunnel från Tegelbacken till Östra city delar husets två källarvåningar.
- Genom fasadutformningen med snedställda, plana skivor har åstadskommits plastiska ljus och skugg effekter. Materialet är fin huggen röd Bohusgranit.
- Våningsyta 24.000 m²
- Byggnadsolyvm 88.000 m³



Sektioner och planer från "Ett arkitektkontor i Gamla stan", Tengboms arkitektkontor 1976.





Visulaisering från "Tengboms. Ett arkitektkontorsutveckling sedan 1905", Tengbomgruppen 1991.

SAMMANSTÄLLNING

URSPRUNGLIGA BYGGNADSHÖJDER OCH ALLMÄNT TILLGÄNGLIGA TERRASSPLAN, ARKADER OCH TRAPPOR

- BYGGNADSHÖJD 8 VÅN
- BYGGNADSHÖJD 7 VÅN
- BYGGNADSHÖJD 5-6 VÅN
- BYGGNADSHÖJD 4 VÅN
- BYGGNADSHÖJD 2 VÅN



Byggnadshöjder (plushöjd över nollplan) enligt ursprungliga detaljplaner.

- TERRASSPLAN ALLMÄNT TILLGÄNGLIGT
- TRAPPA/ARKAD ALLMÄNT TILLGÄNGLIG



Allmänt tillgängliga terrasser, trappor och arkader enligt ursprungliga detaljplaner.

URSPRUNGLIG SKALA OCH SILUETT MOT SVEAVÄGEN



Byggnadsvolymer i Kv Putten och kv Hästskon mot Sveavägen enligt ursprungliga bygglovsritningar. Illustrationen har satts samman utifrån ursprungliga fasadritningar och visar ungefärliga höjder. Källa: Stadsbyggnadskontoret digitala bygglovsarkiv.

SENARE UTVECKLING

1990-TAL



HÄSTSKON 12

Under 1990-talet genomfördes en större förändring av S-byggnaden. På den öppna terrassen mot Sergels torg uppfördes en tillbyggnad i sex våningar, övriga delar av terrassen byggdes på med en inglasad våning, trappan mellan Sveavägen och Malmskillnadsgatan vid Mäster Samuelsgatan stängdes och delar av taket byggdes på med en våning. I och med planen upphävdes allmänhetens tillträde till terrasserna.

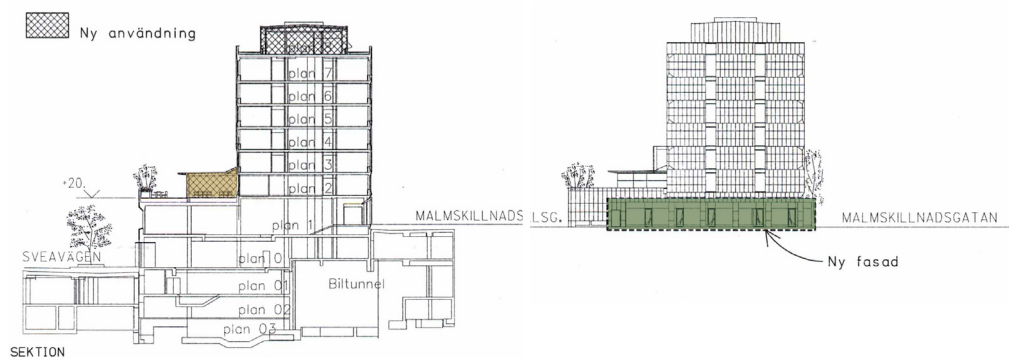


PUTTEN 15

1996 gjordes ett tillägg till detaljplanen som möjliggjorde ombyggnad av takvåningens tidigare teknikvåning till kontor, terrasstillbyggnad för personalrestaurang samt ombyggnad av tidigare arkadvåning och trappor till butiksytor. I och med planen upphävdes allmänhetens tillträde till terrasserna. Ändringarna genomfördes 1999-2004 och omfattade även en total ombyggnad av kontorsplan och tidigare bankhallar.

PUTTEN 16

Genom detaljplanetillägg 1998 upphävdes allmänhetens rätt att beträda takterrasserna.



Putten 15 - Illustrationer från plankarta som visar terrasstillbyggnad (gulmarkerad), ny användning av takvåning och ny fasad vid tidigare arkadvåning (grönmarkerad).



Kv Hästskon 12 mot Sergels torg före 1990-talets om-, till- och påbyggnad av S-huset. Foto från Byggnadsantikvarisk förstudie, Reichmann/Vasakronan.



Kv Hästskon 12 mot Sergels torg efter om-, till- och påbyggnad av S-huset. Foto: Göran Fredriksson 2007, SSM.



S-huset efter om-, till- och påbyggnad. Foto: Göran Fredriksson 2007, SSM.

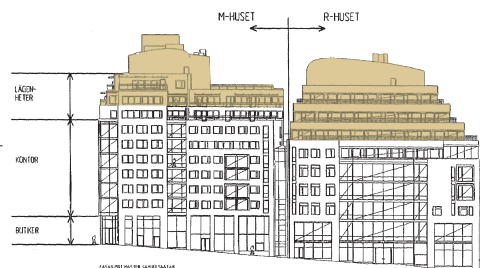
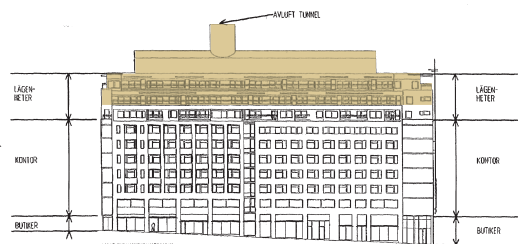
2000-TAL



GRÄVLINGEN 12

2000 antogs en ny detaljplan för kv Grävlingen 12 med syfte att förbättra stadsbilden och höja den arkitektoniska kvalitet genom om- och tillbyggnad av befintliga byggnader samt tillföra bostäder för en mer levande stadsmiljö.

Planen möjliggjorde påbyggnad med två våningar på byggnaden mot Malmskillnadsgatan med tillkommande takutrymmen för tekniska installationer samt tillbyggnad och total omvandling av byggnadens fasader. Förutsättningen för projektet var att de tre översta våningarna skulle byggas om till bostäder och att bottenvåningarna endast fick användas för publika lokaler. Ändringarna genomfördes i början av 2000-talet.



Fasader mot Malmskillnadsgatan överst och Mäster Samuelsgatan nederst med påbyggnader markerade i gul kulör.
Ritningar från stadsbyggnadskontorets arkiv.



Grävlingen 12 före om- och påbyggnad.



Grävlingen 12 efter om- och påbyggnad.



PUTTEN 16

2005 antogs en ny detaljplan för Putten 16 med syfte att genom om- och påbyggnad förnya och modernisera befintliga byggnader samt förbättra bottenvåningen mot Malmskillnadsgatan och miljön i passagen mellan Malmskillnadsgatan och Sveavägen.

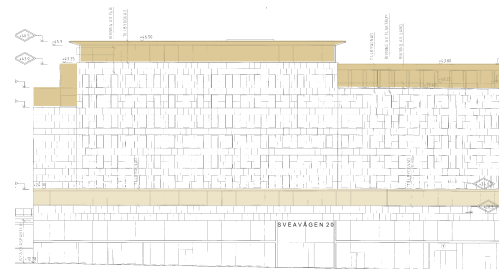
Planen medgav påbyggnader, tillbyggnad och glasöverbyggnad på innergården samt terrasstillbyggnad mot Sveavägen och Oxtorgsgatan. Projektet genomfördes under 00-talet.



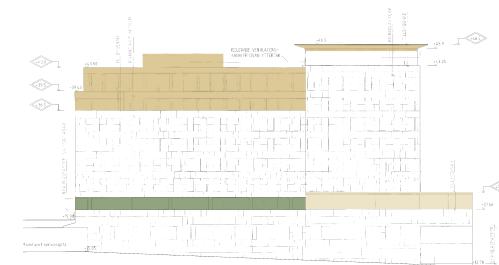
Putten 16 före på- och tillbyggnader. Foto: SSM 1975.



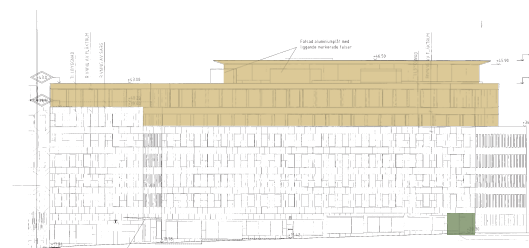
Putten 16 efter på- och tillbyggnader.



Fasad mot Sveavägen



Fasad mot Oxtorgsgatan



Malmskillnadsgatan

Fasadritningar med påbyggnader (mörkgulmarkerade), terrasstillbyggnader (ljusgulmarkerade) och inbyggnad av arkadvåning (grönmarkerad).

Ritningar från stadsbyggnadskontorets arkiv.



PUTTEN 15 - PÅBÖRJAT PLANARBETE FÖR TILLBYGGNAD MOT MALMSKILLNADSGATAN

År 2000 ansökte tomträttshavare om ändring av detaljplan. Syftet var att möjliggöra tillbyggnad mot Malmskillnadsgatan. För att projektet även skulle innehålla bostäder engagerades Skanska för ett bostadsprojekt. Startbeslut för planarbete med kontors- och bostadshus.

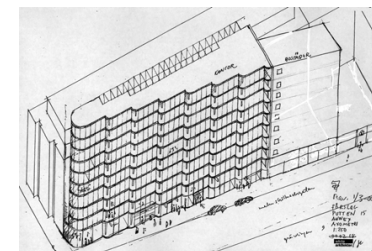
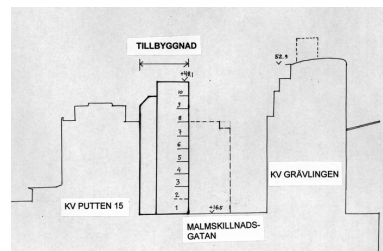
2001 hölls programsamråd med föreslagen kontorstillbyggnad mot Malmskillnadsgatan i 10 våningar samt bostadshus i 10-22 våningar. I remissvaren bedömde länsstyrelsen att riksintresset beträffande innerstadens siluett skulle påtagligt skadas av hus som konkurrerade i höjd med Kungstornen och Hötorgshusen. Stadsmuseinämnden och Skönhetsrådet ansåg att utformning av ny bebyggelse borde bearbetas.

2001 meddelade byggherren för bostadshuset (Skanska) att minst 16 vån krävdes för acceptabel projektekonomi.

2003 skrev stadsbyggnadskontoret ett tjänsteutlåtande med förslag till beslut. I beslutsförslaget konstaterades att kontoret delade uppfattningen att bebyggelsen inte ska vara så hög att den konkurrerar i stadssiluetten med Kungstornen och Hötorgshusen. Kontorets bedömning var att ett bostadshus med högst tolv våningar var möjlig på platsen. Eftersom Skanska inte ansåg att ett sådant projekt var ekonomiskt genomförbart föreslog kontoret att bostadshuset skulle utgå ur programmet och att förslag till detaljplan för tillbyggnad till Putten 15 med en höjd av åtta våningar med butiker och publika lokaler i bottenvåningen skulle upprättas.

2007 avskrevs projektet med motiveringen att detaljplanearbete inte längre var aktuellt eftersom tomträttsinnehavare och initiativtagaren inte längre var intresserad av ett genomförande av projektet.

PROGRAMSAMRÅD PUTTEN 15 2001



Kontorshus och bostadshus i 10 vån



Kontorshus i 10 vån och bostadshus i 22 vån

OMARBETAT FÖRSLAG PUTTEN 15



Kontorshustillbyggnad i 8 vån

HÄSTSKON 12

2016 antogs en ny detaljplan för Hästskon 12 med syfte att:

- Möjliggöra en om- och tillbyggnad av befintliga byggnadsvolymer och främja en mer differentierad användning inom fastigheter med centrum, kontor, hotell och bostäder.
- Bidra till attraktiva och levande Stadsrum, bl a genom publika lokaler i bottenvåningar och uppmuntran till nya flöden både omkring och genom fastigheten.

Innehåll:

- Tillägg om två till tre våningar på byggnaderna på var sida om Malmskillnadsgatan.
- Rivning av byggnad längs Hamngatan.
- Rivning av tillbyggnad hörnet Sveavägen/Hamngatan och uppförande av generös trappa samt lägre hörnbyggnad med publikt innehåll.
- Avsmalning av Malmskillnadsgatan i syfte att utveckla såväl moderna kontorslokaler som funktionella och levande bottenvåningar för handel.
- Nybyggnad av bostäder i hörnet Malmskillnadsgatan/Mäster Samuelsgatan.

Ny bebyggelse:

S-huset (byggnaden längs Sveavägen)

- Tillägg på tre våningar från befintlig takfot. Den översta våningen, liksom delar av våningen under, görs indragen från fasadliv.
- Mot Sergels torg flyttas fasaden fram men terrassmotivet mot Sveavägen bibehålls. Byggnaden får en helt ny gestaltning och en smalare variant av den ursprungliga öppna (senare igenbyggda) terrassen återskapas på ursprunglig nivå.
- Tillbyggnad från 1999 rivs och ersätts av en trappförbindelse från Sveavägen upp till Malmskillnadsgatan samt en ny byggnad i hörnet Sveavägen/Hamngatan i tre våningar med publikt innehåll.
- Byggnadsvolymen breddas mot Malmskillnadsgatan och gatan smalnas delvis av.

M-huset (byggnaden längs Malmskillnadsgatans andra sida)

- Den norra delen i hörnet Mäster Samuelsgatan/Malmskillnadsgatan byggs på med tre våningar från befintlig takfot, varav de två övre våningarna placeras något indragna från fasadliv. Markanvändning ändras till bostäder (ca 30 lägenheter) med lokaler för restaurang i gatuplan.

- Den södra delen byggs på med två våningar ovan befintlig takfot. Befintlig markanvändning kontor kompletteras med hotell med kommersiella lokaler i gatuplan.

H-huset (byggnaden längs Hamngatan)

- Byggnaden rivs och ersätts med ett modernt och funktionellt kontorshus med kommersiella lokaler i gatuplan.

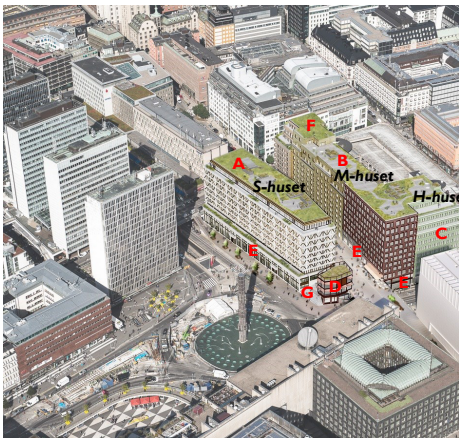
Förutsättningar:

Det centrala och mycket exponerade läget innebär att mycket höga krav måste ställas på bebyggelsens arkitektoniska gestaltning, som också behöver förhålla sig medvetet till det modernistiska sammanhanget kring Sergels torg. Terrasserna runt Sergels torg är ett viktigt element i den modernistiska stadsbilden.

S-huset:

- Fasaden ska ha en tydlig horisontell karaktär samt ha en lugn, balanserad verkan i relation till de andra byggnaderna runt Sergels torg.
- Fasaden ska ha en viss tyngd och murverkan – positivt om granitmaterialet i befintlig byggnad kan återanvändas i den nya fasaden direkt eller som stenmaterial.
- Fasaden som är synlig på långt håll ska kunna fungera som fond i stadsrummet och samtidigt vara upplevelserik på nära håll, vilket ställer krav på en fasadgesaltning som kan hantera dessa olika skalor.
- Terrassmotivet mot Sergels torg ska vara tydligt avläsbart. Våningen i anslutning till terrassen ska vara tydligt indragen för att skapa en skuggkant och därmed framhäva terrassen ytterligare. terrasskanten möjliggör grönska som bidrar till att mjuka upp stadsrummet.

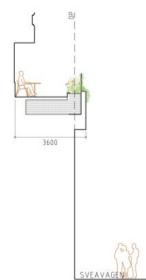
Projektet genomfördes 2017-2020.



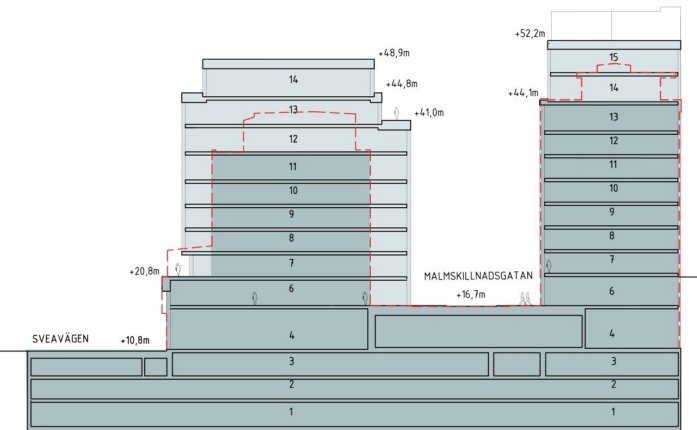
Fotomontage förslagets huvuddrag.
(Vasakronan/Marge)



Situationsplan. (Vasakronan/Land)



Våningen i direkt anslutning till terrassen ska vara tydligt indragen för att skapa en skuggkant och därmed framhäva terrassen tydligare. Terrassvåningens indrag skapar också en tydlig midja mellan sockel och mittdel vilket förstärker den modernistiska indelningen och volymkompositionen (Vasakronan/Land)



Sektion genom smalaste avsnittet på Malmskillnadsgatan. Streckad röd linje visar bebyggelse före genomfrande av detaljplanen.
(Vasakronan/Land)

Illustrationer och fotomontage hämtade från planbeskrivningen.



Vy längs Sveavägen söderut - före genomförande av detalplanen.



Vy längs Sveavägen söderut - före genomförande av detalplanen.



Vy längs Sveavägen söderut - före genomförande av detalplanen.

Foto och fotomontage från planbeskrivningen.



Vy längs Sveavägen söderut - efter genomförande av detalplanen.

Foto och fotomontage från "Kulturhistorisk konsekvensanalys, Nyréns Arkitektkontor.



Vy längs Sveavägen söderut - före genomförande av detalplanen.



Vy längs Sveavägen söderut - före genomförande av detalplanen.



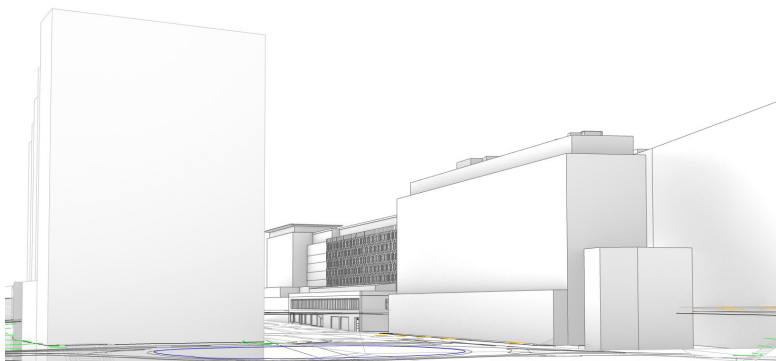
Vy längs Sveavägen söderut - efter genomförande av detaljplanen.



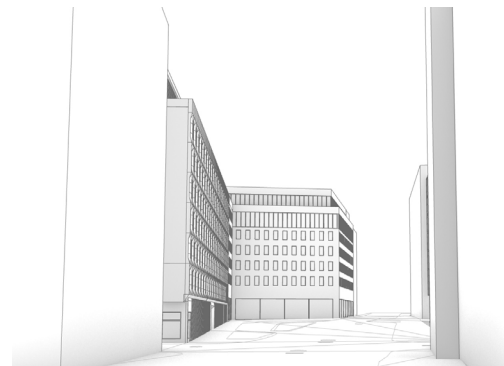
Vy längs Sveavägen söderut - efter genomförande av detaljplanen.

Foto och fotomontage från "Kulturhistorisk konsekvensanalys, Nyréns Arkitektkontor.

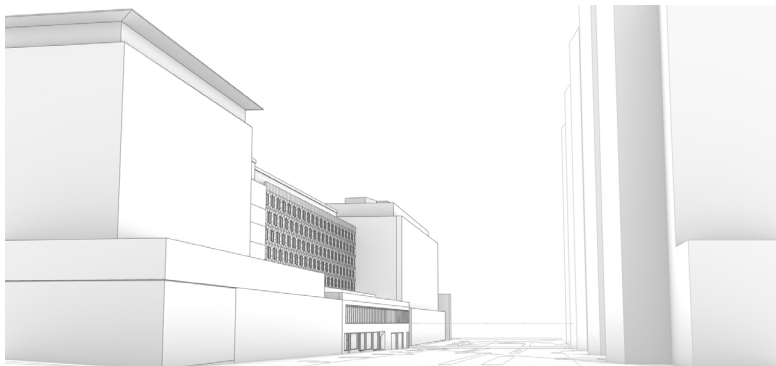
SAMMANSTÄLLNING



Sockelbyggnader, volymer byggnadshöjder från Sergels torg.



Vy från Malmskillnadsgatan mot norr.



Sockelbyggnader, volymer och byggnadshöjder från Sveavägen.



Vy från Malmskillnadsgatan mot söder.

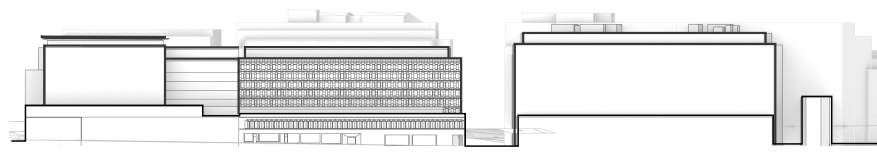
Illustrationer: Tengbom 2023



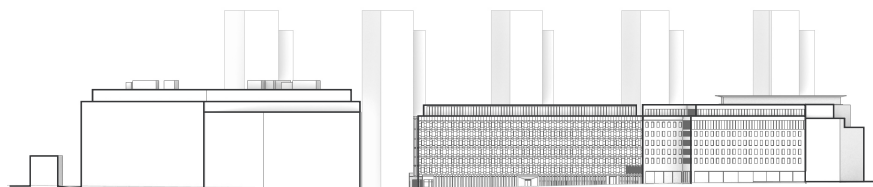
Vy från Sergels torg 1972.



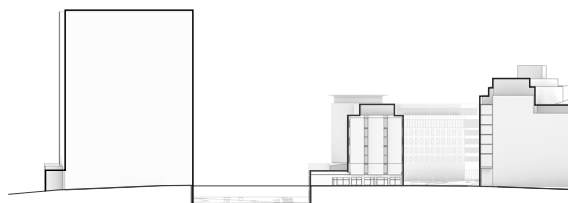
Vy från Sergels torg 2023.



Volym- och silhuett mot Sveavägen.



Volym- och silhuett mot Malmskillnadsgatan.



Sektion genom Sveavägen och Malmskillnadsgatan.

Illustrationer: Tengbom 2023.



Byggnadsvolymer i Kv Putten och kv Hästskon mot Sveavägen enligt ursprungliga bygglovsritningar. Illustrationen har satts samman av ursprungliga fasadritningar och visar ungefärliga höjder. Källa: Stadsbyggnadskontoret digitala bygglovsarkiv.



Byggnadsvolymer i Kv Putten och kv Hästskon mot Sveavägen enligt senaste bygglovsritningar. Illustrationen har satts samman av bygglovsritningar och visar ungefärliga höjder. Röd streckad linje visar ursprunglig silhuettlinje. Källa: Stadsbyggnadskontoret digitala bygglovsarkiv.

NULÄGESBESKRIVNING

STADSMILJÖN

SVEAVÄGEN

I vyer från Sveavägen dominerar det ombyggda S-huset breddade och förhöjda byggnadsvoym och bebyggelsen i kvarter Putten har fått en underordnad roll. De indragna fasaderna i kvarteret, som tidigare var tydligt framträdande från torget, har fått en mer tillbakadragen funktion i stadsmiljön. S-husets nya uppglasade fasader med markerade band av återbrukad natursten mellan våningsplanen ger byggnaden ett transparent men fortfarande horisontellt betonat uttryck. Naturstenen återkommer i sockelbyggnadens inklädda pelare och avslutande horisontella band som även utgör front för en smal terrass med planteringar som löper längs byggnadens västra del. Våningsplanet mot terrassen är indragen vilket skapar en skuggverkan som bidrar till att framhäva terrassmotivet i gatumiljön. Sockelvåningen består som tidigare av ett butiksplan med överliggande kontorsvåning, men det glasade butiksplanet är förhöjt och det av lameller ursprungligen betongade kontorsplanet har ersatts av ett lågt fönsterband. Lågdelen som sockel har dock bevarats och det ursprungliga samkomponerade motivet i de två kvarteren med en jämnhögt sockel mot Sveavägen har bibehållits.

I vyer norrifrån dominerar den framskjutna, högre byggnadsvolymen i Putten 16 gatumiljön längs Sveavägens östra sida: De indragna fasaderna i kvarter Putten har kvar sin ursprungliga tillbakadragna funktion i gaturummet. Den breddade högre byggnadsvolymen i Sergelhuset förminskar Putten 15-byggnadens roll i stadsmiljön.

Den framträdande hörnbyggnaden i fastigheten Putten 16 har välbevarade fasader med polerad ljus natursten och regelbundet placerade fönster i fasadliv med tunna smäckra profiler. Genom ombyggnad av takvåningen har byggnaden fått ett mindre distinkt avslut. Det nya förhöjda takplanet är utformat med indragna glasade fasader med ovanförliggande utskjutande tak. Ändringen skapar ett för den ursprungliga arkitekturen avvikande transparent inslag och ger en väl skarp skuggverkan i gaturummet. Sockelbyggnaden mot Sveavägen är uppförd i två våningar och avslutas med ett horisontellt band av mörk polerad natursten. Byggnaden, som uppfördes med ett butiksplan och överliggande kontorsvåning, har byggts om till två butiksplan. Ombyggnaden har medfört att ett tidigare horisontellt band med polerad mörk natursten mellan våningsplanen har ersatts av ett band i vitt glas. Längre in på Oxtorgsgatan



Vyer från Sergels torg.



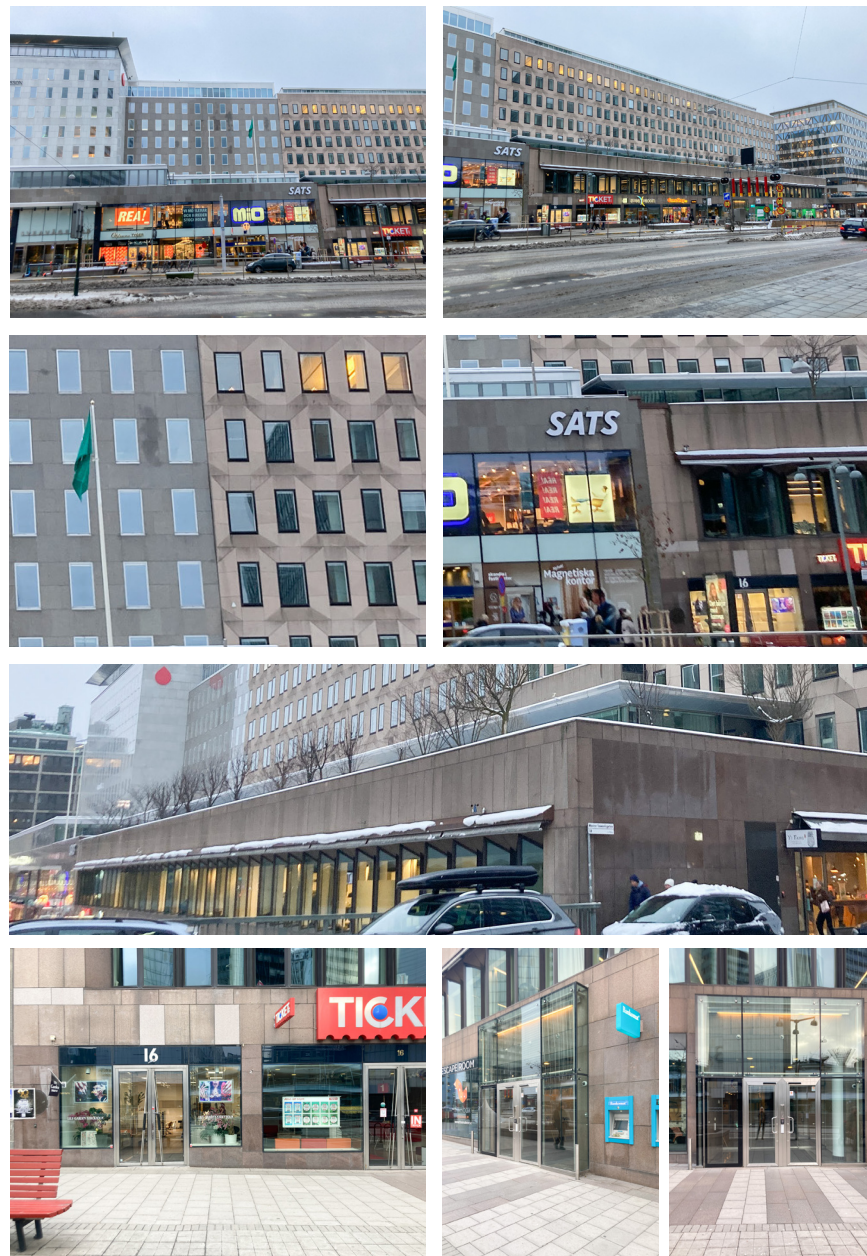
Vy från Sveavägen söderut.



har sockelbyggnadens ursprungliga fasadutformning bevarats men den ovanförliggande arkadvåningen är ombyggd till kontorslokaler. Det tidigare öppna terrassplanet är inbyggt med en ny terrassvåning med glasade fasader. Påbyggnaden bryter kvarterets tidigare samkomponerade gestaltning med distinkta sockelbyggnader och öppna terrassplan.

De indragna fasaderna i kvarteret är utformade med grå polerade naturstensfasader i Putten 16 och plastiska prismaformade finhuggna naturstensfasader i Putten 15. Till skillnad från den polerade stenen har den huggna stenen med tiden blivit nedsmutsad vilket resulterat i flera mörknade partier på fasaderna. I de längre vyerna skapar fönstersättningen och de snedställda granitytorna i Putten 15 ett horisontellt betonat fasaduttryck. Horisontaliteten förstärks av sockelbyggnadens avslutande horisontella band som även utgör front för den bevarade delen av terrassplanet. Naturstensbandet återkommer även som motiv mellan sockelbyggnadens två våningsplan som består av en nedre butiksvåning och en övre kontorsvåning med bevarade ursprungliga vinkelställda fönster.

På närmre håll har de indragna fasaderna i kvartet Putten en tydligare roll i gaturummet. Den släta polerade naturstensfasaden i Putten 16 kontrasterar mot den plastiska prismaformade naturstensfasaden i Putten 15 vilket skapar en tydlig läsbarhet av de olika fastigheterna. Gränsen mellan byggnaderna tydliggörs även i sockelbyggnaderna där den grå polerade graniten i Putten 16 möter den finhuggna bohusgraniten i Putten 15. Den senare tillkomna glasade påbyggnaden i Putten 16 framträder tydligt mot gatan medan den indragna takvåningen i Putten 15 är mer diskret. Terrasstillbyggnaden framför Putten 16 är utformad med en avslutande iögonfallande taksarg i rostfritt stål vilket ger ett lite klumpigt uttryck. Tillbyggnaden framför Putten 15 har ett tunnt utskjutande tak vilket ger ett lite mer elegant uttryck. Det utskjutande taket bryter dock den ursprungliga arkitekturens distinkta voymgestaltning. Butiksvåningen i Putten 15 är utformad med en sockel i granit och nya, enhetligt utförda smäckra glaspartier. Partierna avslutas med en övre del i mörkt fasadglas som löper över de välgestaltade entréerna i rostfritt stål. Graniten återkommer i mellanliggande vertikala granitytor som binder samman och skapar stadga mellan de uppglasade butikspartierna. Kontorsentrén, som ursprungligen var utformad med en granitombfattning, består idag av ett förhöjt och mot gatan svagt utskjutande glasparti.



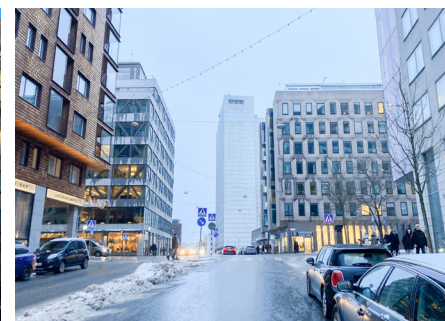
MÄSTER SAMUELSGATAN

Den tydligaste överblicken av kvarteret Putten ges i vyer från Mäster Samuelsgatan på bron över Sveavägen. Härifrån är den ursprungliga stadsbyggnadsprincipen med lågdelar mot gatan och indragna högdelar mot Malmskillnadsgatan fortfarande läsbar trots senare tillkommande terrassbyggnader och trots senare påbyggnader inom fastigheten Putten 16. I vyer från bron är det också möjligt att avläsa och uppleva den välbevarade ursprungliga arkitekturen med distinkta volymer och polerade naturstensfasader i Putten 16 och prismamönstrade naturstensfasader i Putten 15. Även sockelbyggnaden i Putten 15:s ursprungliga utformning med bevarade horisonella band och vinklade fönster längs kontorsvåningen framträder tydligt från bron. I vyer mot öster tydliggörs det ombyggda Sergelshusets framträdande och dominerande roll i stadsbilden.

MALMSKILLNADSGATAN

Mot Malmskillnadsgatan har den i fastighetsgräns placerade kvartersbebyggelsen redan från början haft en mer aktiv roll som rumsbildande element i gaturummet. Här är byggnaderna i kvarteret Putten placerade kring en från Malmskillnadsgatan indragen kilformad platsbildning och fasaderna mot platsbildningen är extra synliga i gatumiljön.

Platsbildningen är utformad med stenlagda ytor längs fasaderna och en större stenladd yta framför tunnelbanenedgången vid Putten 16 som även utgör en allmän passage till Sveavägen. Längs Putten 15 finns en angöringsgata som även fungerar som vändplats för den från korsningen mot Jakobergsgatan enkelriktade körriktningen. Gatan avgränsas med kantstensomgärdade gräsytor med planterade träd. De släta grå polerade naturstensfasaderna i Putten 16 kontrasterar mot den plastiska prismaformade finhuggna naturstensfasaden i Putten 15 vilket skapar en tydlig läsbarhet av de olika fastigheterna. Senare tillkomna påbyggnader i Putten 16, med en indragen glasad takvåning i den med Putten 15 sammanbyggda fasaden och två glasade våningsplan i den vinklade byggnadsvolymen, utgör tydligt läsbara tidsskikt. De tillkommande glasade våningsplanen bryter kvarterets tidigare samkomponerade gestaltning med distinkta byggnadsvolymer, naturstensfasader och raka takavslut.



Flertalet byggnader längs Malmskillnadsgatan har genomgått stora förändringar i form av på- och tillbyggnader och skalan längs gatan har höjts med två till tre våningar på båda sidor om gatan. I princip är det, förutom Putten 15, endast Ingenjörshuset i kvarteret Hammaren 12 som inte påbyggs på. Den ökade skalan är tydligt framträdande i vyer från Malmskillnadsgatan. Gestaltningen med från takfot trappade våningsplan gör dock att de inte dominerar gaturummet. Byggnaden i Putten 15 har bibehållit sin betydelse i gaturummet, en funktion som stärks genom placeringen längs en indragen platsbildning.



GRÄVLINGEN 2



HÄSTSKON 12



HAMMAREN 12

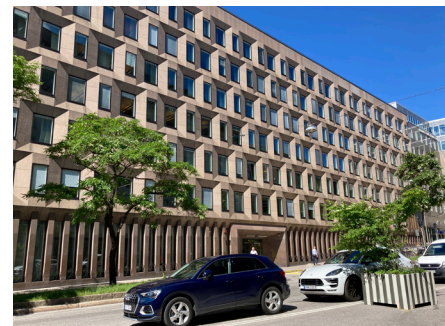
PUTTEN 15

EXTERIÖR

I Putten 15 utgör fasaden mot Malmskillnadsgatan byggnadens huvudfasad och det är mot denna gata som den välbevarade arkitekturen kan avläsas och uppläsas i sin helhet. Byggnaden är utformad med en markerad sockelvåning med vertikala mörk-röda granitlameller framför smala indragna fönsterpartier som ger ett regelbundet och robust uttryck. Den mörkare stenen kontrasterar mot den ljusare graniten i ovanförliggande våningsplan vilket ytterligare förstärker markvåningens funktion som sockel. Huvudentrén är indragen från fasadliv och utformad med en portal i granit med inåtvinklade granitväggar vilket ger en diskret, elegant och samtidigt tydlig entrémarkering. I byggnadens norra del finns en sekundär personalentré diskret markerad med flankerande breda granitinklädda pelare. De indragna fönsternischerna är försedda med tunna stiliserade diamantmönster i metall. Diamantmönstret var logga för Göteborgs Bank och enligt muntliga uppgifter sattes partierna upp kort efter färdigställandet för att undvika nyttjande som sittplatser för prostituerade. Den tidigare öppna arkadöppningen mot Malmskillnadsgatan har byggts om till butikslokaler. Genom återbruk av natursten inordnar sig den nya butiksfrenten i den ursprungliga arkitekturens karaktär på ett medvetet sätt.

Överliggande fasader är utformade med ett reliefverkande prismamönster med snedställda granitytor som skapar plastiska ljus och skuggeffekter. De prismaformade partierna flankeras av ett enklare parti bestående av ett smalare fönster med ovan- och underliggande raka granitytor. De helglasade fönstren är utformade med tunna mörka profiler i två varianter, en bredare variant i prismorna och en smalare variant i de mellanliggande raka partierna. Fasaderna är gestaltade med förskjutna prismapartier i varannat våningsplan som ytterligare förstärker ljus- och skuggverkan. Fasadernas övre del avslutas med ett horisontellt band med raka granitytor. De regelbundet utformade prismaformerna i kombination med graniten ger fasaderna en såväl solid som plastisk karaktär.

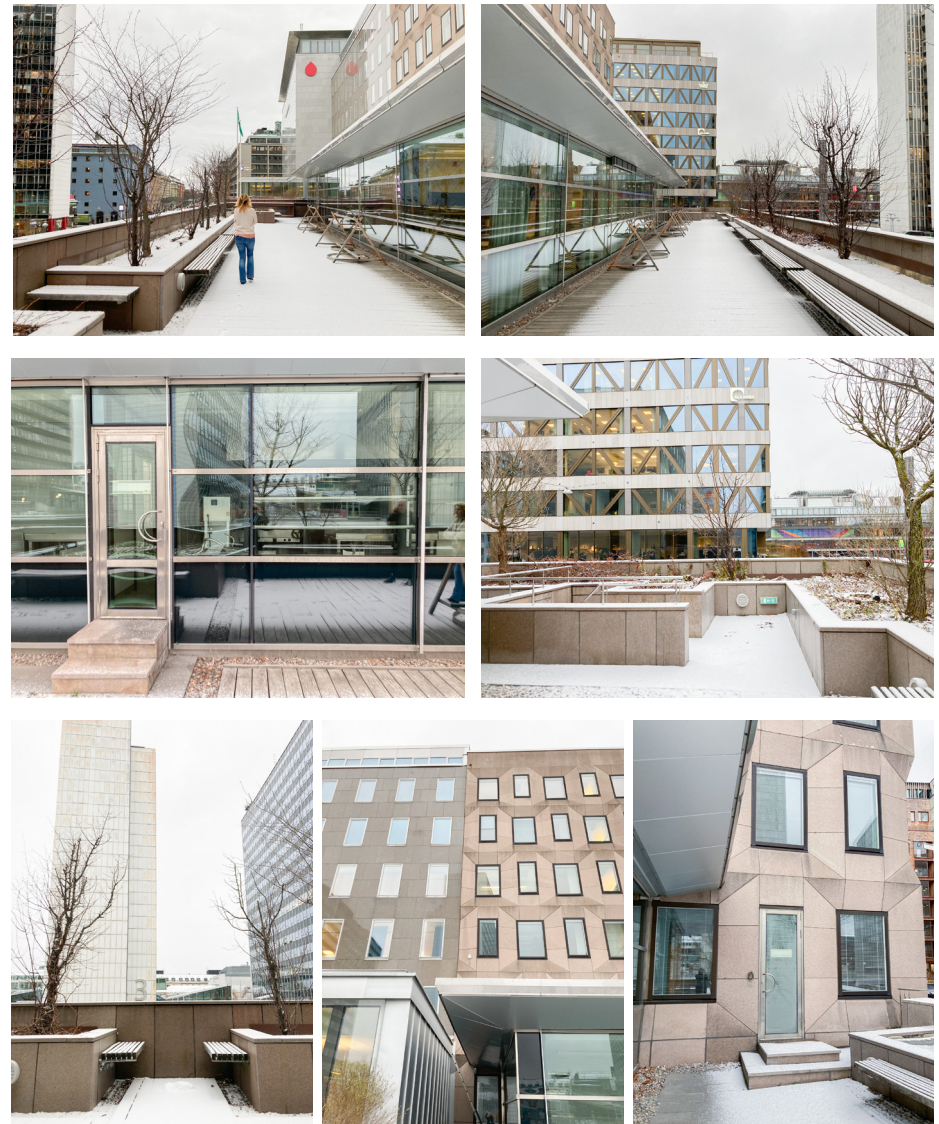
Byggnadens gavelfasad är indelad i tre slutna vertikala fasadpartier i granit med mellanliggande uppglasade fönsterpartier som markerar läget för interiörernas korridorer. Den tidigare öppna arkadvåningen med trappor har byggts om till butikslokaler och kontorsentrén har flyttats ut till fasadliv. Även här har de nya glasade partierna genom återbruk av natursten i socklarna utformats så att de inordnar sig i den ursprungliga arkitekturens karaktär på ett medvetet sätt.





TERRASSTILLBYGGNAD

Kring sekelskiftet 2000 uppfördes en terrasstillbyggnad med personalmatsal. Tillbyggnaden innebar att den tidigare ca 13 meter breda terrassen minskade till ca 7 m. Tillbyggnaden utfördes med fasader i glas med tunna horisontella profiler i rostfritt stål, dörrar i glas och rostfritt stål och ett utskjutande tak. I samband med tillbyggnaden revs tidigare lanterniner och möblering och ersattes av ny möblering med naturstensskodda planteringslådor och sittplatser och golv i trä. Den ursprungliga naturstensfronten mot Sveavägen bibehölls. På terrassens södra del tillkom ytterligare planteringar samt en utrymningstrappa mot Mäster Samuelsgatan med låga naturstensmurar och räcke i rostfritt stål. Utformningen präglas av ett avskalat formspråk med ett fåtal material (natursten, trä, glas och rostfritt stål) som skapar en välgestaltad helhet.



TAKTERRASS

Takterrassen gjordes om i samband med att den tidigare teknikvåningen byggdes om till kontors- och konferenslokaler kring sekelskiftet 2000. Terrassen omgärdas av en låg mur med inklädnad och ovanförliggande räcke i rostfritt stål. Golvet är utfört i trä och grus. Tillbyggnaden är utförd med fasader i glas med tunna vertikala profiler i rostfritt stål. Gavlarna är utförda i korrugerad rostfri plåt. Gestaltningen präglas av ett enkelt formspråk med ett fåtal material (glas, rostfritt stål och trä) med eleganta detaljer.



INTERIÖREN

Interiört har byggnaden genomgått stora förändringar. De tidigare bankhallarna har byggts om till entréhallar, ytorna har förminskats, rulltrappor har ersatts av ny fast trappa och kompletterats med en ny glasad hiss. I den övre bankhallen har dock den ursprungliga entrén, med väggbeklädnad, vilplan, trappa och trappräcke i polerad natursten samt en ursprunglig hiss i mässingshiss bevarats. Den polerade naturstenen har också bevarats i entréhallens golv och i det räcke som omger öppningen ner till den nedre entrén. Den välgestaltade utformningen och den höga kvaliteten avseende material och utförande vittnar om den ursprungliga bankhallens påkostade interiör. Mässingshissen går genom byggnadens alla plan - från det undre källarplanet (plan -1) till takvåningens nya kontors- och konferenslokaler (plan 7) - och utgör ett karaktärsskapande drag från den ursprungliga interiören.

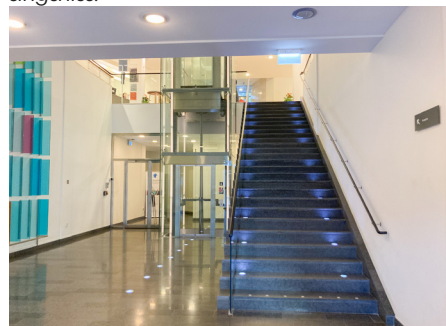
Kvar från byggnadens uppförande finns också två bevarade hiss- och trapphus med väggbeklädnad, golv, socklar och trappsteg i marmor och trappräcken i rostfritt stål med handledare lindande med svart skinn.

Den höga kvaliteten i bevarade ursprungliga delar präglar även gestaltning, materialval och utförande av ny fast inredning i den ombyggda nedre hallen, i den nya terrastillbyggnaden med personalmatsalen på plan 2 och i den nya kontors- och konferenstakvåningen.

Kontorsplanen är i princip helt ombyggda med nya lättväggar och ändrad planlösning men principen med dubbla korridorer med rum mot fasaderna och hiss/trapphus och gemensamhetsutrymmen i den mittre delen har bibehållits.



Den övre entréhallen med bevarad ursprunglig gestaltning i polerad natursten och mässingshiss.



Den nedre entréhallen med golv och ny trappa i mörk kalksten och entrépartier i glas och rostfritt stål.



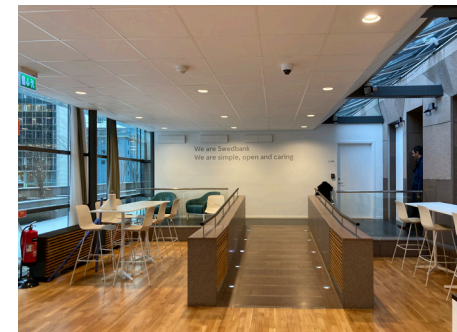
Mässingshissen går genom byggnadens alla plan och utgör ett karaktärsskapande drag från den ursprungliga interiören.



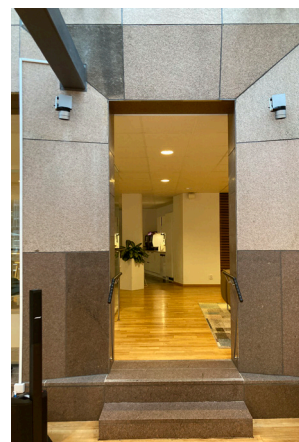
De ombyggda kontorsplanen präglas av mer öppna planlösningar än tidigare och nya lättväggar i glas och ek.



Den nya personalmatsalen består av ett stort öppet rum med tillgänglighetsramp i natursten och räcke i rostfritt stål med läderlindad handledare och glasade fronter med överliggare i rostfritt stål. Längs den tidigare fasaden finns ett vinklat ljusintag.



Bevarat hiss- och trapphus i marmor med skinnlindande trappräcken och nya dörrar i och hissar i rostfritt stål.



Tidigare fönsteröppningar har naturstensklädda nischer. Fönstren har avlägsnats men muröppningarna finns kvar.

KULTURHISTORISK ANALYS

TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDE

PROGRAM FÖR CITY

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG FÖR DET MODERNA CITY (RELEVANT URVAL)

- Hötorgscity, Sergels torg och Klarabergsgatans genomplanerade och samkomponerade modernistiska helhet. Skulptural kontrast mellan vertikalt strävande höga skivhus och horisontellt betongade byggnader.
- Spel med byggnadsvolymer. Brunkebergsåsen förtydligas och omtolkas i bebyggelse och en i övrigt sammanhållen byggnadshöjd som bygger vidare på den klassiska stenstaden och kontrasterar mot Hötorgscitys höga skivhus.
- Högkvalitativa, storskaliga kommersiella och individuella byggnader i olika, ofta påkostade, material men med sammanhållen skala och lugna, mestadels släta och repetitiva fasader. Färgskalan är ofta kylig, med en blandning av ljusa och mörka kulörer.
- Arkitektur med horisontell betoning från framför allt 1960- och 1970-talen.

STADSMUSEET

I stadsmuseets kulturhistoriska värdering har byggnaden Putten 15 tillskrivits arkitektoniskt, arkitekturhistoriskt, miljöskapande och samhällshistoriskt värde.

Det arkitektoniska, arkitekturhistoriska och miljöskapande värdet kopplas till byggnaden som paradexempel på den precisionsarkitektur som kunde frambringas i påkostade projekt på 1960-talet. Uttryckt genom:

- Byggnadens höga arkitektoniska verkshöjd.
- De unika skarpskurna fasadernas plastiska prismaformer som ger en medveten och raffinerad skuggverkan.
- Den eleganta samverkan mellan den svenska graniten och de ytterst smäckra fönstren.
- Den imposanta entrén från Malmskillnadsgatan.
- De prismaformade fönstren i terrassbyggnaden vid Sveavägen.

Det samhällshistoriska värdet kopplas till bankbyggnadernas funktion som del av det moderna citys karaktärsbyggnader. Uttryckt genom:

- Stora volymer med påkostade fasader som utstrålar soliditet och orubblig beständighet.
- Göteborg Bank som bankpalats i modern tappning.
- Att byggnadens ursprungliga ändamål bibehållits.

KULTURHISTORISKA UTTRYCK

ANPASSNINGEN TILL NATUREN

Bebyggelsen öster om Sveavägen är utformad med en stegvis ökande skala som förstärker Brunkebergsåsens topografi i stadslandskapet från Sveavägen och lågdelarna i landskapet till krönet av åsen längs Malmskillnadsgatans östra sida. Den topografiska markeringen var ett medvetet val som syftade till att värna ett för stadens historiskt särdrag.

DET MODERNA CITY

Byggnaderna i kvarteret Putten ingår i den moderna årsringen i cityområdet och representerar 1960-talets storskaliga affärs- och kontorshus. Kvartersbebyggelsen ligger mitt emot Hötorgscity och de horisontellt betonade byggnadsvolymererna underordnar sig, och bildar kontrast till, Hötorgsskrapornas höga vertikala volymer.

Byggnaden ingick ursprungligen i en med intilliggande byggnader gestaltnings- och volymmässigt samkomponerad 1960-talsmiljö, utformad med låga sockelbyggnader med överliggande sammanhängande terrassplan och mot Malmskillnadsgatan indragna högre i volymer i 5-7 våningar. Möjligheten att avläsa och uppleva den ursprungligen samkomponerade miljön har genom senare förändringar försvagats men karaktärskapande drag i form av jämnhöga horisontellt betonade sockelbyggnader med terrassmotiv, påkostade, individuellt utformade naturstensfasader och ett regelbundet präglat formspråk med eleganta detaljer och distinkta byggnadsvolymer har bevarats.

BANKBYGGNADERNA SOM UTTRYCK FÖR CITYOMVANDLINGEN

Bankerna hade en central roll i stadsomvandlingen och uppförandet av nya centralkontor för Skandinaviska Banken och Göteborgs Bank exemplifierar bankbyggandets betydelse för genomförandet av det moderna cityprojektet. För att skapa förutsättningar för ett aktivt stadsliv i de storskaliga och centralt placerade bankkontoren längs Sergels Torg/Sveavägen försågs byggnaderna, förutom de sammanhängande allmänt tillgängliga terrassplanen, med aktiva butiksvåningar mot Sveavägen. Kombinationen bank- och butiker representerade ett nytt fenomen i bankbyggandets historia och innebar ett första steg från det renodlade bankhuset mot en mer allmän kontors- och affärshusarkitektur.

Fasaderna utformades dock fortfarande i traditionella gedigna naturstensmaterial och de mer lobbymässigt modernt utformade bankhallarna gestaltades fortfarande i exklusiv polerad natursten.

Putten 15 utgör ett välbevarat exempel på 1960-talets nya, moderna bankkontor. Byggnaden utfördes med fasader i finhuggen röd bohusgranit, gestaltade i ett plastiskt prismamönster med snedställda, skuggverkande granitytor. Prismamönstret återkommer i lågdelens kontorsvåning som utformades med snedställda fönsterytor med över- och underliggande horisontella band i granit. Det är en välgestaltade arkitektur med fint gestaltade detaljer.

Interiört har byggnaden genomgått stora förändringar men bevarad fast inredning i form av väggbeklädnad, trappa, räcke och golv i polerad natursten i den övre hallen, samt en exklusiv hiss i mässing som förbinder alla våningsplan, vittnar om den tidigare bankfunktionen. Välgestaltade hiss/trapphus i marmor och rostfritt stål speglar en generell hög kvalitet i såväl ursprunglig som senare tillkommen fast inredning i gemensamhetsyttrummen.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

STADENS TOPOGRAFI

- Byggnadsutformning som tydliggör och förstärker Brunkebergsåsens topografi i stadslandskapet med stegvis ökande bebyggelseskala.
- Låga sockelbyggnader i två våningar mot Sveavägen.
- Höga, från sockelbyggnaderna indragna, byggnadsvolymer i 6-7 våningar med tillkommande indragna takvåningar i ett plan..
- Högre byggnadshöjd längs Malmskillnadsgatan östra sida i 7-10 våningar med tillkommande trappvis indragna takvåningar upp till 10-våningsskalan.

STADSMILJÖN SVEAVÄGEN

- Horisontellt präglade byggnadsvolymer som underordnar sig Hötorgscitys höga vertikala skivhus.
- Låga horisontellt betonade sockelbyggnader med fasader i natursten.
- Från sockelbyggnaden indragna högre byggnadsvolymer.
- Terrassmotiv med planteringar mot Sveavägen.
- Kv Puttens påkostade individuellt utformade naturstensfasader
- Regelbundet präglat formspråk.

PUTTEN 15

EXTERIÖRT

- Storskalig byggnad med kombinerade kontors- och butikslokaler i en påkostad arkitektur som exemplifierar 1960-talets nya bankbyggnader.
- Sockelbyggnad med bevarade naturstenspartier.
- Terrassmotiv mot Sveavägen.
- Välgestaltad utemiljö på bevarad öppen terrass mot Sveavägen med påkostade material (natursten, ek och rostfritt stål) och elegant utformade detaljer.
- Välbevarad huvudfasad med betonad sockelvåning i mörkröda granitlameller och ovanförliggande plastiska prismamönstrade fasader i ljusröd granit.
- Vertikalt betonad enhetligt utformad gavelfasad med slutna fasadpartier i granit med mellanliggande uppglasade fönsterpartier som markerar läget för interiörernas korridorer.
- Ursprungliga fönster med smäckra proportioner och tunna profiler.
- Ursprunglig huvudentré mot Malmskillnadsgatan med indraget entréparti omgärdat av utåtvecklade väggar i granit och omfattning med snedställda granitytor.
- Butikspartier med hög kvalitet i gestaltning, material och utförande.

INTERIÖRT

- Övre entréhallens exklusiva foajé med ursprunglig trappa, trappräcke och golv i polerad natursten.
- Hiss i mässing med eleganta detaljer som förbinder alla våningsplan.
- Välgestaltade hiss- och trapphus med trappor, vilplan, socklar och väggpartier i marmor, läderlindade trappräcken i rostfritt stål och dörrpartier i glas och rostfritt stål.
- En generell hög kvalitet i gestaltning, material och utförande av ny fast inredning i gemensamma utrymmen.

KÄLLFÖRTECKNING

LITTERATUR OCH RAPPORTER

Andersson, O.H. & Bedoire, F., *Bankbyggandet i Sverige*. Liberförlag/Arkitekturmuseet Stockholm 1980.

Andersson, O.H. & Bedoire, F., *Stockholms byggnader. En bok om arkitektur och stadsbild i Stockholm*. Bokförlaget Prisma, Stockholm 1980.

Birkholz, H., "Hötorgscity, Stockholm". I: Arkitektur 2000:8.

Cityplan 1977, *Generalplan för Stockholms city*, Stockholms stadsbyggnadskontor 1978.

Falk Olsson, T. & Rörby, M. *Sthlm Brutal. Innerstadens arkitektur under 1960- och 70-talen*, Bokförlaget Max Ström 2015.

Hästskon 12 - Byggnadsantikvarisk förstudie Vasakronan/Reichmann antikvarier AB, 2015-05-27.

Jörnmark, Jan, *Norrmalsregleringen*, Tangent förlag 2018.

Kulturhistorisk konsekvensanalys. Hästskon12, Stockholm. bearbetat ombyggnadsförslag efter samråd, Nyrens Arkitektkontor 2016-06-20.

From, Lena, "Luft, ljus, liv - en återställare. I: Arkitektur 2000:8

Markelius, Sven, Arkitektur 1962:11.

Program för city, Stockholms stadsbyggnadskontor 2022-06-09.

Rörby, Martin, *Nya klara. Sveriges modernaste stadsdel*, Max Ström förlag 2022.

Rörby, Martin, David Helldén. En modernistisk visionär på traditionell grund, Stockholms förlag 2002.

Strandin, M., "Det moderna city", I: Blick : Stockholm då och nu 2007:4.

Tengboms arkitektkontor, *Ett arkitektkontor i Gamla stan*, Stockholm 1976.

Tengbom 1905 -, Tengbom Arkitektkontor 1991.

PÅBÖRJAT SENARE AVBRUTET DP-ARBETE PUTTEN 15

Redovisning av programsamråd samt godkännande av program för ny detaljplan för del av kv. Putten i stadsdelen Norrmalm. Tjänsteutlåtande, Stadsbyggnadskontoret 2003-05-26. Dnr 2000-06842-54.

Startpromemoria till program för ny detaljplan för del av kv. Putten i stadsdelen Norrmalm. Tjänsteutlåtande, Stadsbyggnadskontoret 2004-05-19. nr 2000-06842-54.

INTERNET OCH ARKIV

Arkitekturmuseet (ritningar).

Digitala stadsmuset (foton). digitalastadsmuseet.stockholm.se

Bebyggelseregistret: Inventering av bebyggelse uppförd 1960-89 inom stadsdelen norrmalm, Stockholms stadsmuseum 2006-2007. bebyggelseregistret.raa.se

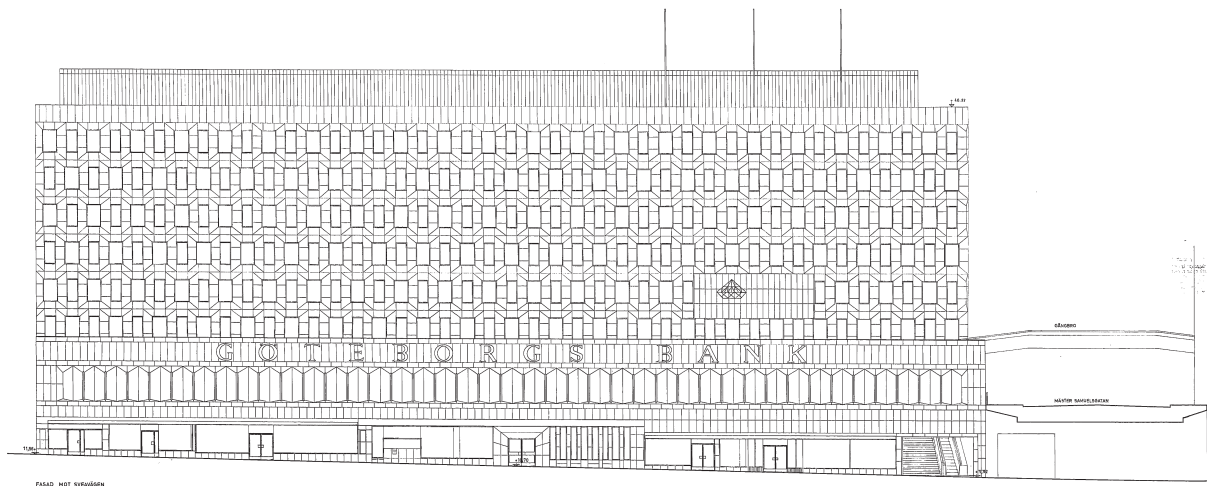
Kringla, Riksantikvarieämbetet (foton). kringla.nu.

Stockholmskällan (foton/kartor). stockholmskallan.se

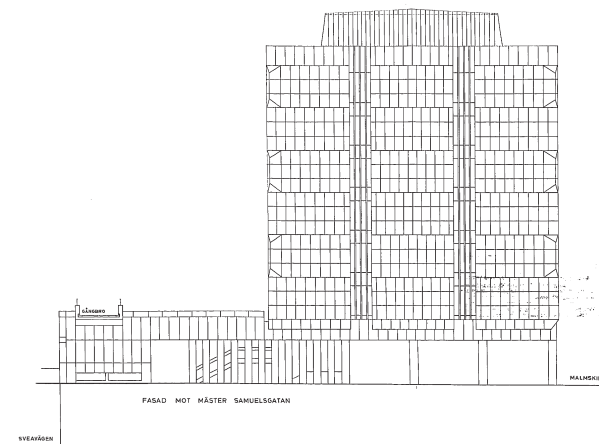
Stockholms stad, Bygg- och plantjänsten (bygglovsritningar, detaljplaner).

BILAGA

NYBYGGNADSRITNINGAR

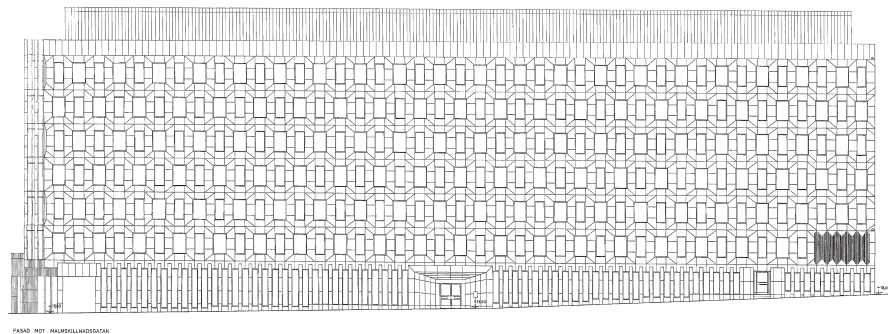


Sveavägen sluttar ner mot Sergels torg med ca 1,5 m. Nivåskillnaden hanterades i det nedre markplanet. På så sätt kunde det övre kontorsplanet samt den överliggande terrassen utformas med ett rakt bjälklag.

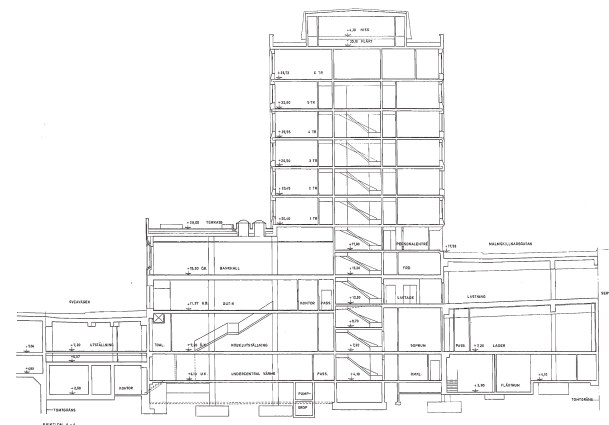


Gavelfasaden mot Mäster Samuelsgatan är indelad i tre skepp med fönsterslitsar som visar de inre korridorernas placering. I markplan är den nedre våningen indragen med framförbyggande arkad som leder till en allmän passage till Sveavägen med trappor och rulltrappor samt koppling upp till terrassplanet. I arkadvåningen fanns också en personlentré som inte finns med på denna ritning.

Nybyggnadsritningar 1964-04-26. Källa: Stadsbyggnadskontorets digitala arkiv.



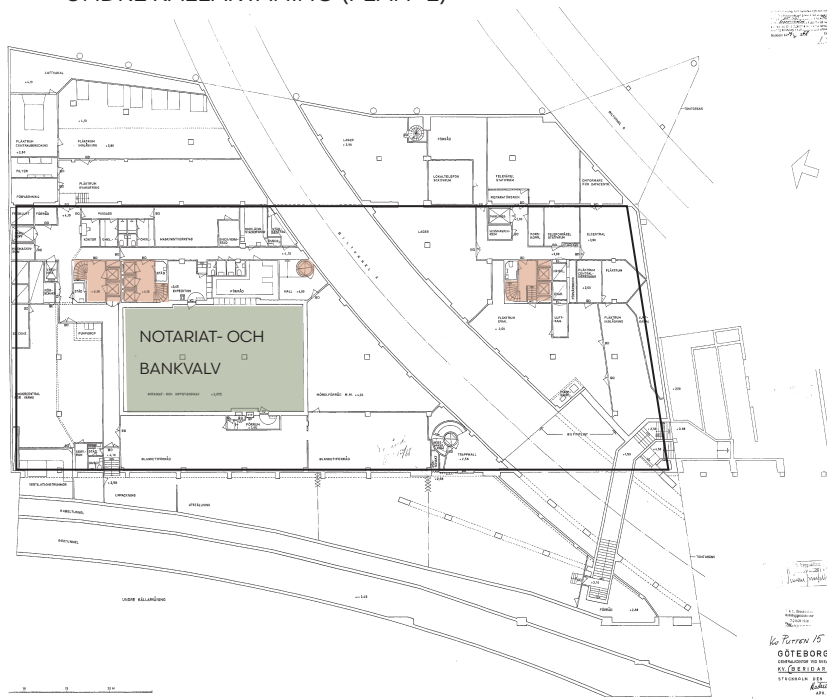
Malmskillnadsgatan sluttar ner mot Mäster Samulesgatan med en nivåskillnad på ca 2,15 m vilket hanterades sockelvåningen. För att lösa mötet mellan gata och entréplanet placerades golvplanet nedsänkt från gatan med en inre bjälklagshöjd på ca 4,8 m. Kopplingarna mellan gatan och det nedsänkta våningsplanet löstes genom att huvudentrén placerades i marknivå i mitten av byggnaden och utformades med innanförliggande vilplan och trappa ned till övre bankhallen. Vid personalentrén löstes nivåskillnaden genom ett innanförliggande partiellt bjälklag i denna del som nås via ett par trappsteg från gatan. Arkadvåningen mot Malmskillnadsgatan låg i marknivå och ledde vidare till en allmän passage till terrassplanet och till Sveavägen.



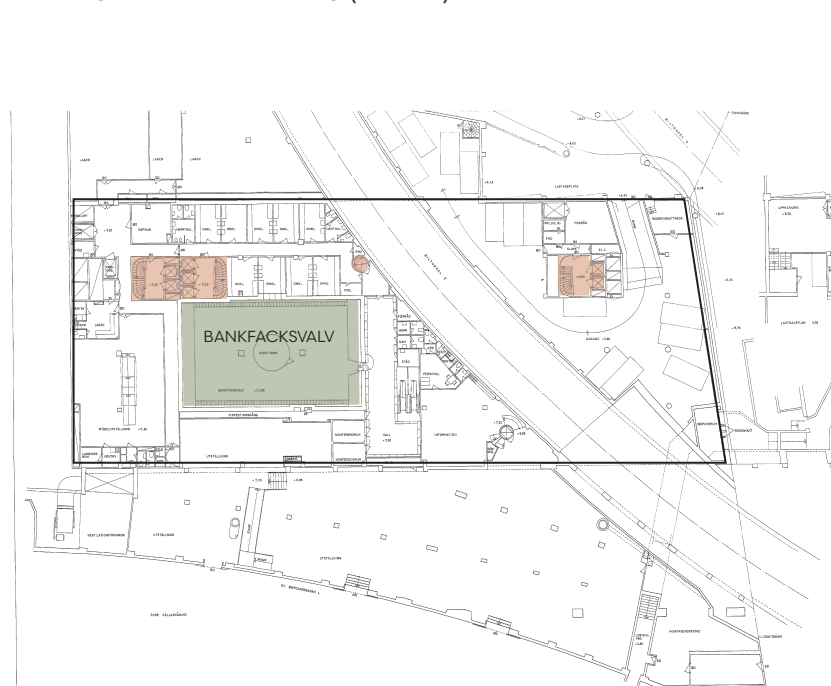
Sektionsritning

Nybyggnadsritningar 1964-04-26. Källa: Stadsbyggnadskontorets digitala arkiv.

UNDRE KÄLLARVÅNING (PLAN -2)



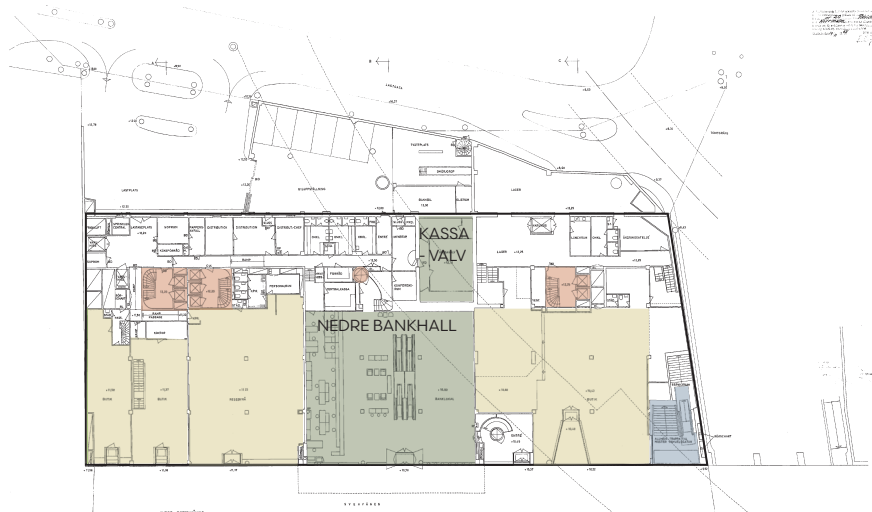
ÖVRE KÄLLARVÅNING (PLAN -1)



Under mark finns två komplexa källarplan som sträcker sig under såväl Sveavägen som Malmskillnadsgatan och som genomsöks av biltunnel. I det undre planet låg enligt ritningarna ett notariat- och hypoteksvälv. I det övre planet låg bankfacksvalvet. För att möjliggöra orientering har byggnadsarean på plan 1 (kontorsbyggnad över mark med framförliggande terrass) markerats med heldragen svart linje.

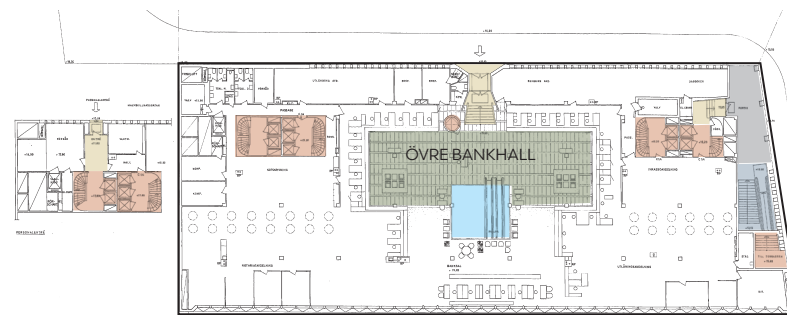
Nybyggnadsritningar 1964-04-26. Källa: Stadsbyggnadskontorets digitala arkiv.

UNDRE BOTTENVÅNING (PLAN 0)



Den nedre bottenvåningen sträcker sig under Malmskillnadsgatan där den är kopplad till ett gemensamt lastfar för kvarteren i området med infart från Sveavägen och från Oxtorgsgatan. Här låg ursprungligen lastplats, p-platser samt plats för "bankbil" med tillhörande tvättplats. Tidiga ritningar visar att det fanns planer på att placera en Drive-in-bank i detta läge men på senare ritningarna har denna funktion utgått. Mot Sveavägen låg den nedre bankhallen med rulltrappor upp till den övre bankhallen. Mot gatan för övrigt fanns lokaler för butiker och resebyrå. Utifrån ritningen verkar nivåskillnaderna längs Sveavägen hanterats genom anpassning av inre golvhöjder och vid behov inre ramper. I det sydvästra hörnet, till höger på ritningen, låg en allmän trappa samt en rulltrappa som ledde upp till Malmskillnadsgatan (blåmarkerade). Trappan kopplade även till den publika terrassen (plan 2). Längre in i byggnad låg ett kassavalv.

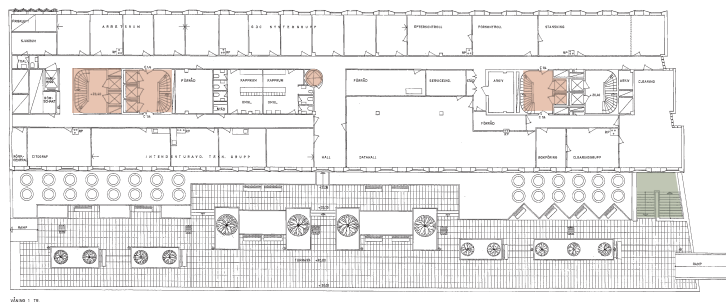
ÖVRE BOTTENVÅNING (PLAN 1)



På den övre bottenvåningen låg den övre bankhallens omsorgfullt utformade huvudentré. Det ursprungliga planet utformades med stora öppna planlösningar mot Sveavägen. Här låg, utöver bankhallen, avdelningar för utlåning och notskrivning med ljusintag från lanterniner från ovanförliggande terrassplan. Nivåskillnaderna längs Malmskillnadsgatan och det nedsänkta bjälklaget skapade särskilda förutsättningar för lokalerna mot gatan i den norra delen. Detta löstes genom tillskapande av ett extra bjälklag i anslutning till personalentrén mot Malmskillnadsgatan (se ovan till vänster om ritningen).

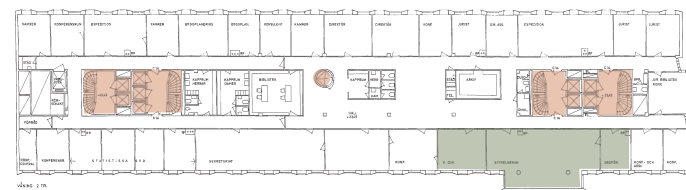
Nybyggnadsritningar 1964-04-26. Källa: Stadsbyggnadskontorets digitala arkiv.

VÅNING 1 TR (PLAN 2)



Den öppna terrassen nås från plan 2. Terrassen utformades med en centrerad, något förhöjd del framför byggnadens terrassutgång. Vertikala kommunikationer i form av hiss/trapphus har markerats med röd kulör.

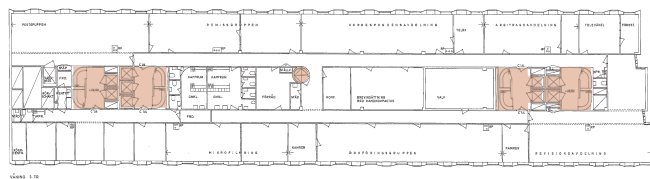
VÅNING 2 TR (PLAN 3)



Kontorvåningarnas typplan utformades med dubbla korridorer med rum mot fasaderna och hiss/trapphus samt kapprum och wc i den mittre delen. Plan 2 var bankens huvudplan där styrelserum, VD-rum och rum för ordföranden var placerade (grönmarkerade). Vertikala kommunikationer i form av hiss/trapphus har markerats med röd kulör.

Nybyggnadsritningar 1964-04-26. Källa: Stadsbyggnadskontorets digitala arkiv.

VÅNING 3 TR (PLAN 4)



På plan 4 satt revisionsavdelningen, bokföringsgruppen, arbitrageavdelningen, korrespondensavdelningen, remissgruppen och postgruppen. Här fanns också ett valv samt lokaler för mikrofilmning. Vertikala kommunikationer i form av hiss/trapphus har markerats med röd kulör.

VÅNING 4 och 5 TR (PLAN 5 - 6)



De övre två planen var uthyrningskontor, dvs till för externa hyresgäster. Placering av hiss/trapphus möjliggjorde uthyrning till 1-4 hyresgäster per plan. Vertikala kommunikationer i form av hiss/trapphus har markerats med röd kulör.

Nybyggnadsritningar 1964-04-26. Källa: Stadsbyggnadskontorets digitala arkiv.

BYGGLOVSHISTORIK - RELEVANT URVAL

1962-01-01 Nybyggnad kontors- och affärshus banklokaler.

1967-02-14 Anhållan om slutbesiktning

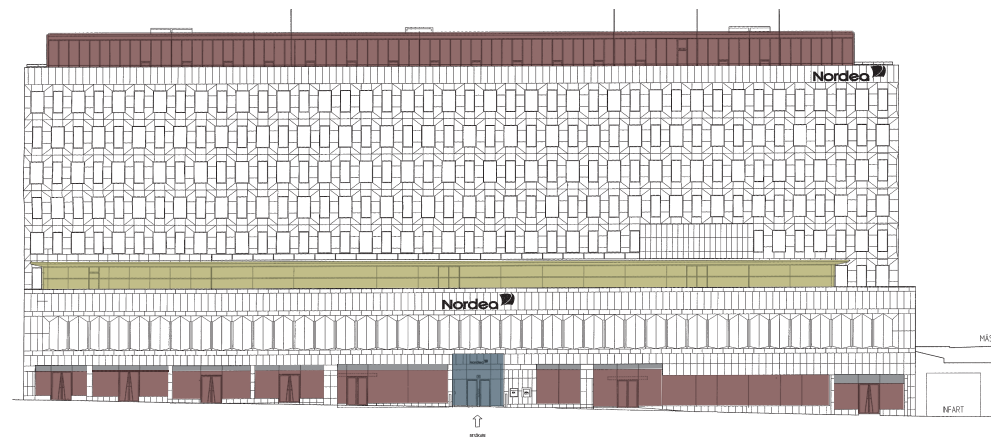
1996-10-25 Ändring av övre banksalen: nya ytskikt, nya installationer.

1999-11-25 Takvåning ändras till kontor, tillbyggnad med restaurang på terrass, arkad med trappor ändras till butiksytor. Total ombyggnad bankhallar och kontorsplan.

2004-05-18 Yttre ändring av kontoshus/affärshus, ändring av entréer, anpassning av gatufasader.

FASADRITNINGAR 2004 RELATIONSHANDLING EFTER OMBYGGNAD 1999-2004

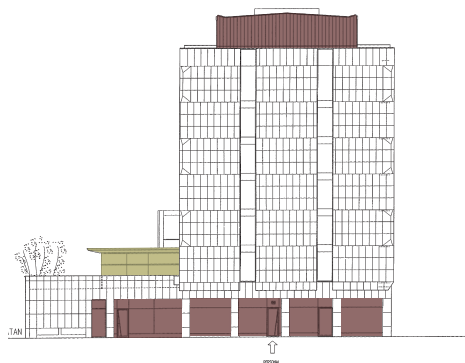
FASAD MOT SVEAVÄGEN



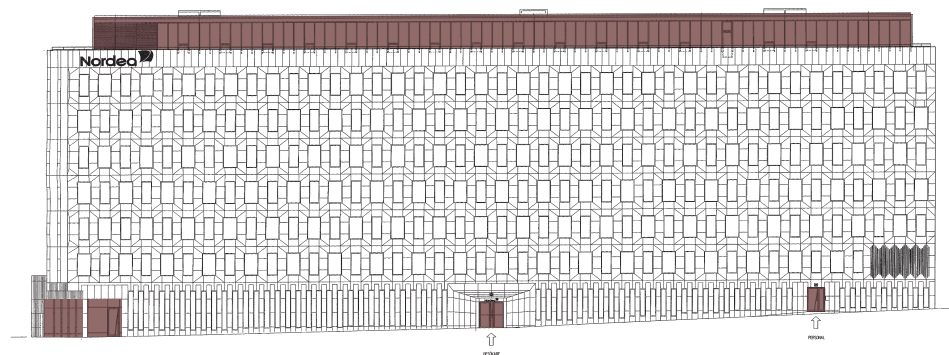
I samband med en ombyggnad 1999-2004 genomfördes ett antal ändringar: Tidigare teknikvåning/takvåning byggdes om till kontorsvåning (rödmarkerat), terrassplanet på plan 2 byggdes till med en personalmatsal (gulmarkerat), butiksfönster/butiksentréer byttes ut till nya partier (rödmarkerat), en tidigare naturstenslist byttes ut mot grått fasadglas (gråmarkerat) och huvudentrén försågs med ett svagt utskjutande glasat parti (blmarkerat). Bakom det utskjutande glaspartiet finns den ursprungliga fasadens granit bevarad.



Relationshandling 2004-09-08. Källa: Stadsbyggnadskontorets digitala arkiv.

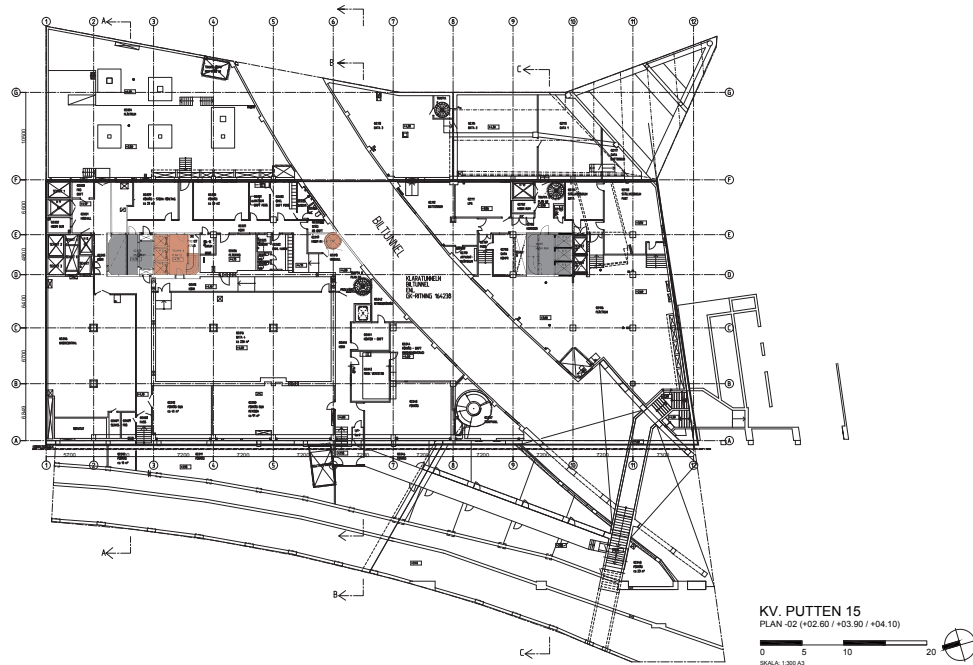


I samband med ombyggnaden byggdes den tidigare öppna arkadvåningen med allmän passagen till Sveavägen om till butiksytor (rödmarkerade). På ritningen syns terrass-tillbyggnaden som upptar ca halva terrassplanet (gulmarkerad) samt den ombyggda takvåningen.

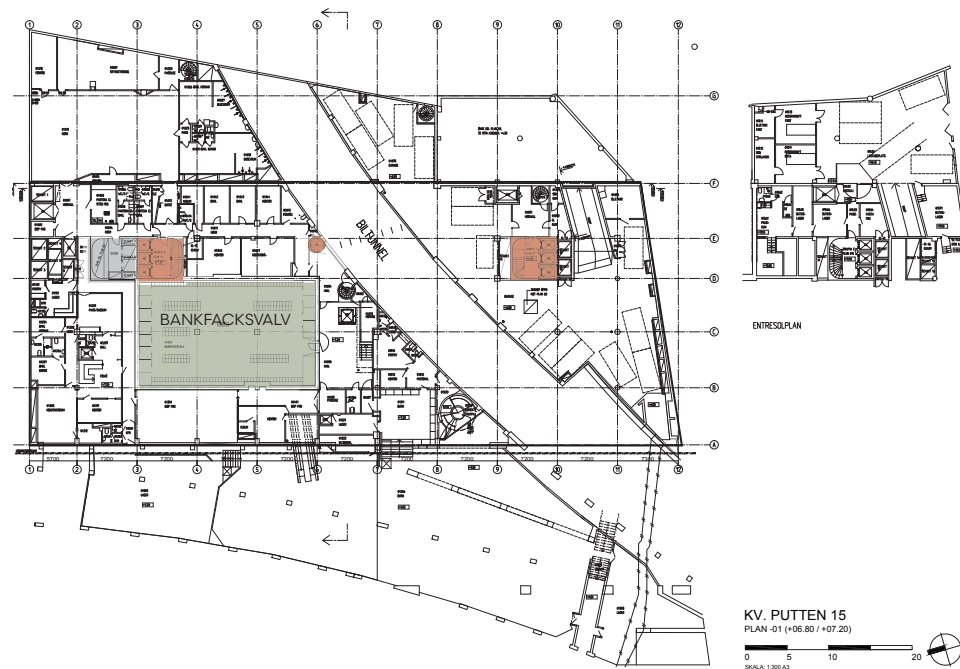


Fasaden mot Malmskillnadsgatan är mycket väl bevarad. Ändringar (rödmarkerade) begränsas till ombyggnad av tidigare arkadvåning till butikslokal samt byte av dörrpartier i huvudentré och personalentré. Ombyggnad av tidigare takvåning, från plåtklädda fasader till glasade fasader är knappt synligt från gatan.

UNDRE KÄLLARVÅNING (PLAN -2)

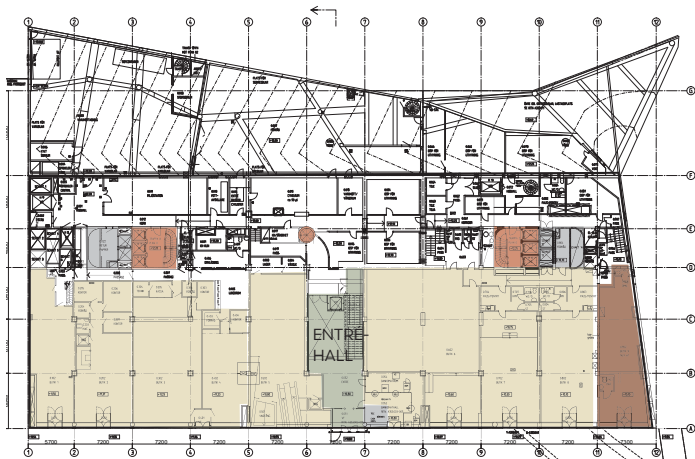


ÖVRE KÄLLARVÅNING (PLAN -1)



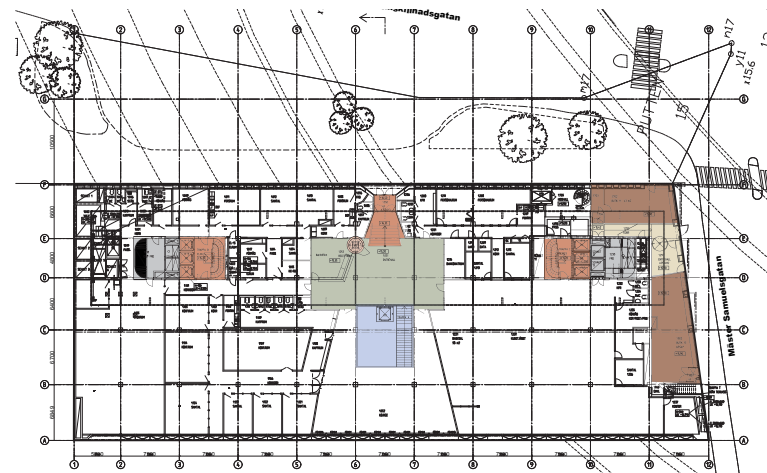
Källarplanen har genomgått diverse ombyggnader. Tidigare bankvalv på nedre källarplan nyttjades då dessa handlingar upprättades för data. Bankfacksvalvet på övre källarplan är tomställt men tidigare inredning med bankfack har bevarats. För att möjliggöra orientering har byggnadsarean på plan 1 (kontorsbyggnad över mark med framförliggande terrass) markerats med heldragen svart linje. En ursprunglig mässingshiss samt bevarade trapp/hisshus har markerats med röd kulör.

UNDRE BOTTENVÅNING (PLAN 0)



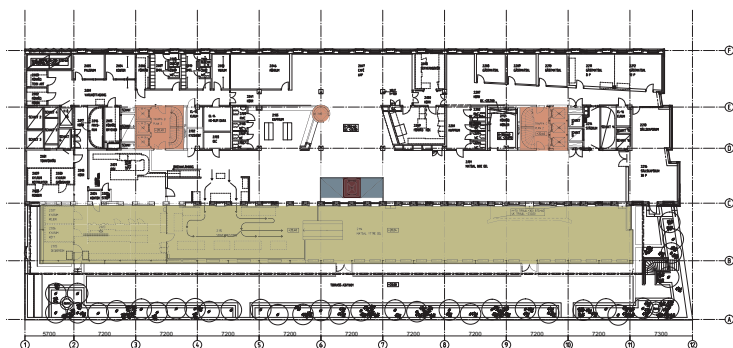
Plan 0 har genomgått stora ändringar. Den tidigare nedre bankhallen har reducerats till entréhall (grönmarkerad) med kraftigt minskad yta, rulltrappan har ersatts av en vanlig trappa och en ny hiss har uppförts. Den tidigare allmänna passagen med trappa/rulltrappa i byggnadens sydvästra del har byggts om till butikslokaler (markerad i mörkrött). Två av de ursprungliga fyra trapphiss/husen har byggts om till schakt (gråmarkerade). Butikerna har byggts om. Bevarade ursprungliga delar består av två bevarade trapp/hisshus samt en mässingshiss (markerade i ljus röd kulör).

ÖVRE BOTTENVÅNING (PLAN 1)



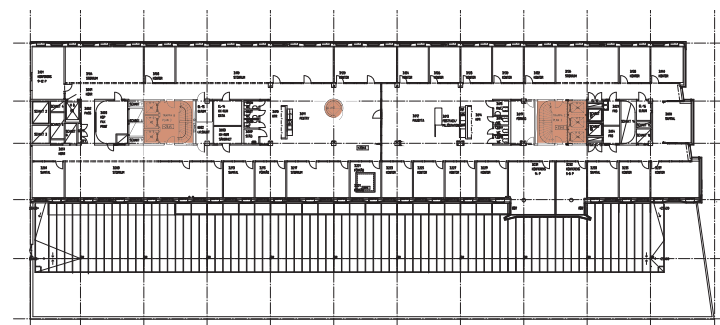
Även plan 1 har genomgått stora förändringar. Den tidigare övre bankhallen har byggts om till entréhall, rulltrappan har ersatts av en vanlig trappa och en ny hiss har uppförts i anslutning till trappan. Den ursprungliga håltagningen finns kvar (blåmarkerad). Den tidigare öppna arkadvåningen med allmän passagen till Sveavägen har byggts om till butiksytor (roströdmarkerade). Två av de ursprungliga fyra trapp/hisshusen har byggts om till vertikala schakt. Bevarade ursprungliga delar består av huvudentrén med väggbeklädnad, trappa och vilplan i polerad marmor, två bevarade trapp/hisshus samt en mässingshiss (markerade i ljus röd kulör).

VÅNING 1 TR (PLAN 2)



Kontorsplanet är i princip helt ombyggt med ny planlösning och nya lättväggar. Den nya hissen i bottenvåningarna (plan 0 och 1) går upp till detta plan (röströdmarkerad) och omges av ljusschakt (blåmarkerade). Terrasstillbyggnaden (gulmarkerad) upptar ca hälften av det tidigare öppna terrassplanet. Bevarade ursprungliga vertikala kommunikationer i form av hiss/trapphus samt mässingshiss har markerats med röd kulör.

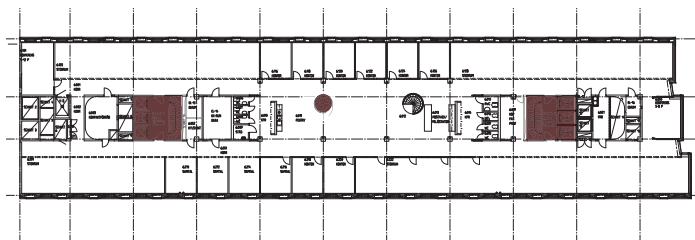
TYPPLAN KONTOR (PLAN 3-6)



Kontorsplanen är i princip helt ombyggda med nya lättväggar och ändrad planlösning men principen med dubbla korridorer med rum mot fasaderna och hiss/trapphus gemensamma utrymmen i den mittre delen har bibehållts. Bevarade ursprungliga vertikala kommunikationer i form av hiss/trapphus samt mässingshiss har markerats med röd kulör.

Relationshandling 2014-11-20

TAKVÅNING (PLAN 7)



Den tidigare tekniksvåningen har byggts om till kontor- och konferensavdelning. Tillkommande vertikala kommunikationer i form av hiss/trapphus i marmor samt mässingshiss lika nedanförliggande plan har markerats med röd kulör.

Relationshandling 2014-11-20